

Ontwikkelingen in Zeeuws-Vlaanderen

De invloed van de Vlaamse woningconsument

Bachelorthesis Sociale Geografie

Radboud universiteit Nijmegen

16 augustus 2013

Jordi de Leeuw

S4042468

Begeleidende docente: Korrie Melis

I Voorwoord

Ik had mezelf eigenlijk voorgenomen om geen voorwoord te schrijven, maar het hele proces van het bedenken tot het schrijven van de scriptie, daar is toch veel tijd in gaan zitten. Veel meer dan verwacht en daar komt bij dat ik die tijd ook niet netje over de geplande tijd heb verdeeld, heb zelfs twee maanden extra gepakt met hetzelfde resultaat. Maar nu staat er toch iets en daar ben ik best blij mee. Ik wil dan toch nog even Mevrouw Melis, de Heer de Ruijter en de Heer Deirikx bedanken voor de tijd die vrij is gemaakt in de vakantietijd voor mijn persoon. Heb er even wat werk voor moeten doen, gigantisch afstanden afgelegd, flinke vertraging gehad, zowel op het spoor als in de bibliotheek, een vakantie iets minder ruim in kunnen plannen, maar het resultaat is er nu. Ik wens U allen verder een fijne lezing toe.

II Samenvatting

In de afgelopen twee, drie jaar is de interesse vanuit Vlaanderen voor de Zeeuws-Vlaamse woningmarkt toegenomen. Grootste reden? De relatief lage prijzen van de huizen en de fiscale voordelen. Een stroom aan publiciteit en promotiecampagnes heeft er toe gezet, dat zeker in 2011 een gigantische groei aan migranten in de regio Zeeuws-Vlaanderen zichtbaar. Er was zelfs sprake van een groei van 60% in hulst ten op zichte van het jaar er voor. Zeker in een krimpregio, of ik moet zeggen een regio met demografische ontwikkelingen, zijn zulke getallen toch welkom. Het is relatief klein natuurlijk, maar het is fijn dat het er is, het kan immers een dempend effect hebben op de krimp in de regio.

Maar ja, is het al genoeg als een Vlaming hier alleen komt wonen? Zouden ze niet een andere bijdrage aan de regio kunnen leveren? Hoe ervaren ze de regio, heeft het wel overeenkomsten met Vlaanderen? Het is toch een gebied dat sinds jaar en dag een connectie heeft met Vlaanderen. Of komen ze in een compleet nieuwe wereld terecht? Blijven ze daarbij hangen in sociale relaties gemaakt in België? Dat maakt de volgende doelstelling compleet:

Het doen van aanbevelingen aan de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen gaande (Toekomstige) Vlaamse migranten door het onderzoeken van de invloed van Vlaamse invloeden in Zeeuws-Vlaanderen en sociale relaties met België op het identiteitsvormings- en hechtingsproces van deze Vlaamse migranten in een nieuwe sociale omgeving.

Welke omgeleid kan worden tot de volgende hoofdvraag:

Op welke wijze dragen de Vlaamse invloeden in de regio Zeeuws-Vlaanderen bij aan het identiteitsvormings- en hechtingsproces van de Vlaamse woningconsument in een nieuwe sociale omgeving en in hoeverre beïnvloeden transnationale banden deze twee processen?

Ter verduidelijking worden de volgende deelvragen gebruikt. Deelvraag 1: *Hoe ervaren de gemigreerde Vlamingen de nieuwe sociale omgeving met verscheidene identiteiten anders dan de omgeving van herkomst?* Deelvraag 2: *In hoeverre ontwikkelt de gemigreerde Vlaming een sense of home in Zeeuws-Vlaanderen?* Deelvraag 3: *Op welke manier legt transnationaal gedrag een druk op het hechtingsproces van een Vlaming in zijn nieuwe omgeving?* Deelvraag 4: *Wat kan de Vlaamse woonconsument in de toekomst voor rol van betekenis gaan spelen in Zeeuws-Vlaanderen?* Deze vier deelvragen moeten bijdragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag, net als de drie begrippen die centraal staan in het theoretisch kader: Identiteit, Belonging en transnationalisme.

Identiteit is op te splitsen in cognitieve identiteit, wat je zelf in de loop van jaren ontwikkeld en je sociale identiteit dat wordt gevormd door een voortdurende wisselwerking met je sociale omgeving. Wat identiteit aan een kant relatief maakt, je baseert je eigen identiteit op basis van anderen en ook zo dat het geen normatief eindpunt heeft. Er is geen ideale identiteit, je bent altijd onderhevig aan veranderingen. Je kan je eigen identiteit wel versterken als je lid bent van een 'group of belonging'. Belonging betekent eigenlijk zo iets als je thuis voelen, je hechten aan iets, onderdeel zijn van. Wat op zijn beurt ook weer leden en niet-leden creëert, insiders en outsider. Als migrant kom je altijd binnen als outsider, wat ga je dan doen, dan zoek je gelijk gezinde op en vorm je een nieuwe 'group of belonging' of misschien wel een 'Sense of belonging'. Een gemigreerde Vlaming zal altijd nog een group of belonging aan de andere kant van de grens hebben, dat maakt ze transnationalisten. Ze verbinden het ene land met het andere. Ze zijn een soort van schakel en nemen op hun beurt ook weer nieuwe culturen en tradities mee, zo zorgen zij ook weer voor nieuwe invloeden in gebieden.

Voordat je antwoord geeft op deelvraag 1 kun je het volgende stellen. Je hebt in Zeeuws-Vlaanderen te maken met een wirwar aan verschillende identiteiten, waarbij vooral de tijd woonachtig in een gebied telt als reden voor identificatie. Mensen gaan zich identificeren met een plaats, naarmate ze ergens langer gaan wonen. Dat neemt niet weg dat historie een zware invloed heeft op het karakter van een gebied. Het is niet voor niets dat de kernen langs de grens een veel meer Vlaamse uitstraling hebben, dan kernen die wat noordelijker in Zeeuws-Vlaanderen, geloof alleen al kan daar een enorme rol in spelen. Dat neemt toch een andere mentaliteit met zich mee.

In vraag 2 staat de ontwikkeling van een Vlaming in Zeeuws-Vlaanderen centraal. Ook binnen dit kader staat de tijd woonachtig en het je thuis voelen centraal. Op basis hier van blijkt toch dat mensen tijd nodig hebben om ergens tot rust te komen en zich thuis te voelen. Ook deelnemen aan activiteiten wordt alleen maar meer.

Toch blijkt uit vraag 3, is er een interveniërende factor aanwezig dat is het feit dat veel Vlamingen nog veel relaties onderhouden in Vlaanderen, nou is dat niet meer dan normaal maar ze reizen er wel veel bij op en neer en dat maakt het zo dat ze minder affiniteit ontwikkelen met de nieuwe woonomgeving.

In deelvraag 4 staat de toekomst van Zeeuws-Vlaanderen centraal, het is duidelijk het gebied onderhevig is aan demografische processen, Jongeren en Hogeropgeleiden, vaak in combinatie, verlaten het gebied en besluiten niet meer terug te keren. De Vlaming telt als een factor met mogelijkheden in de toekomst. Maar dan zal de trend zich wel moeten blijven doorzetten in de toekomst. De Vlaamse woningconsument zal niet de oplossing zijn van de krimp, maar het wel kan dempen.

De Vlaming kan wel van veel waarde kan zijn voor de regio Zeeuws-Vlaanderen ze kunnen helpen de grens verder te vervagen, maar ook om de krimp te dempen, zodat er langer gezocht kan worden naar verschillende opties van krimp. Deze demografische ontwikkelingen gebeuren natuurlijk niet van de een op de ander dag. Maar wees daar voorzichtig in als je hier op wed, want deze trend kan zo in een keer omslaan en dan staat de hele regio met lege handen. Dus ik zeg dat ze niet de oplossing zijn, maar wel een hulpmiddel, wat de banden met Vlaanderen aan kan scherpen in de toekomst.

Inhoudsopgave

I Voorwoord	3
II Samenvatting	4
1. Projectkader.....	9
2. Doelstelling en vraagstelling	14
2.1 Doelstelling.....	14
2.2 Vraagstelling	14
3. Theoretisch kader	16
3.1 Identiteit	16
3.2 Belonging.....	18
3.3 Transnationalisme.....	20
3.4 Conceptueel model.....	23
4. Methodologie	24
4.1 Onderzoeksstrategieën en onderzoeksmateriaal	24
4.2 Verwerking onderzoeksdata.....	25
5. Identiteit: Ministaten in een landje apart	27
5.1 Observatie: identiteit in de binnenstad.....	27
5.2 Data: Diverse identiteit	28
5.3 Conclusie: zo dichtbij maar toch anders.....	32
6. Belonging: op zoek naar gelijken	33
6.1 Observatie: Ons kent Ons	33
6.2 Data: Tussen insiders en outsiders.....	34
6.3 Conclusie: tijd is een kostbare zaak.....	37
7. Transnationalisme: gevoelens bij de grens	39
7.1 Observatie: tekenen van België.....	39
7.2 Data: Gebruik van de grens.....	40
7.3 Conclusie: Grensoverschrijdend gedrag is niet zo moeilijk	45
8. De toekomst van Zeeuws-Vlaanderen: de rol van België en de Vlaming.....	46
8.1 Huidige ontwikkelingen	46
8.2 Opties van de demografische ontwikkelingen, functie van de Vlaming.....	48
9. Conclusies en Aanbevelingen	50
9.1 Conclusie.....	50
9.2 Aanbevelingen.....	52
Referentielijst.....	53

Bijlage Scriptie	56
I. Enquête	56
II. Statistisch Toetsen en tabellen	59

1. Projectkader

De laatste twintig jaar is het voor Nederlanders niet ongebruikelijk om te emigreren naar België. Fiscale redenen en een natuurrijkere woonomgeving bleken de voornaamste redenen. Begin jaren '90 van de twintigste eeuw werden deze Nederlandse immigranten aangeduid met de term 'Nederbelg' (Nederlands-Belgisch Centrum, 2013).. Deze term doelde voornamelijk op het elitaire clubje van Nederlanders die verhuist zijn omwille van belastingvoordelen. Aan de term Nederbelg kleefde een negatieve lading. In recentere jaren vindt naast de migratie van Nederlanders naar België het tegengestelde proces in steeds grotere mate plaats. Belgen beginnen zich steeds vaker in Nederland te vestigen. Ook zij worden aangeduid met de term Nederbelg, maar misschien zou het duidelijker zijn als we ze Belgelander zouden noemen? (Plazilla, 2013). Als iemand het namelijk over een Nederbelg heeft, denkt men over het algemeen aan een gemigreerde Nederlander. Voor een gemigreerde Belg zou een andere term dus meer van toepassing zijn. Een Belg die in Nederland komt wonen en een Nederlander die in België gaat wonen, worden niet hetzelfde beïnvloed door een nieuwe sociale omgeving. De stap is voor beide ook anders natuurlijk.

Het is niet gek dat er in grensgebieden veel grensoverschrijdend contact is. Mensen zijn immers zo aan de andere kant van de grens. Forensisme, winkelen over de grens en dagjesmensen, zijn de grootste stromen die de grens oversteken. Grensbewoners profiteren van voordelen aan beide kanten van de grens. Dit is bij de grens tussen Nederland en België in Zeeuws-Vlaanderen niet anders (Van Agtmaal-Wobma & Harmsen, 2007). De Nederlands-Belgische grens loopt zelfs door enkele dorpen heen. Het is dan ook niet verassend dat een groot deel van de migranten zowel Nederlanders als Belgen in de grensstreek wonen. Een overstap naar de andere kant van de grens, lijkt zo een gemakkelijker keuze. Grenzen duiden op verschillen tussen het een en het ander. Dit zou dan ook moeten gelden voor identiteiten aan beide kanten van de grens, maar in grensgebieden treedt al een soort van vervaging op. Er bestaat al een soort van gemeenschappelijke identiteit gebaseerd als grensbewoners die profiteren van beide kante van de grens (Madsen & Van Naerssen, 2003). Zoals al aangegeven maken in recentere jaren steeds meer Vlamingen de overstap van België naar Nederland, de populairste bestemming blijkt Zeeuws-Vlaanderen te zijn (Van Poppel, 2012).

In het eerste halfjaar van 2012 is het aantal Vlamingen dat is verhuist naar Zeeuws-Vlaanderen in vergelijking met 2011 gestegen met, 12,5, 45 en 60% voor respectievelijk de gemeenten Sluis, Hulst en Terneuzen (Nederlandse Vereniging van Makelaars, 2012). De woningmarkt blijkt de grootste drijfveer voor het verhuizen te zijn. Een gemiddeld koophuis in Zeeuws-Vlaanderen blijkt namelijk al gauw 40.000 euro goedkoper te zijn dan in België (ZeeuwsVlaanderen, 2013). Daar bovenop zijn de onkosten in Nederland lager dan in België,

zo is de overdrachtsbelasting in Nederland maar 2 procent, in België is dit 10 procent. Dat is een substantieel verschil, wat ook terug te vinden is de notariskosten die in Nederland tot wel 75 procent lager kunnen liggen (Provoost, 2013). Dit maakt een tegenstelling met de rest van Nederland. Hoewel in heel Nederland de Huizenmarkt op zijn kant ligt, zijn er in Zeeuws-Vlaanderen mogelijkheden.

De Zeeuws-Vlaamse gemeenten zullen ook niet snel klagen. Vanuit gemeentelijk optiek is de migratie van Vlamingen juist een oplossing. Zeeuws-Vlaanderen is namelijk een krimpregio (NVM, 2012). Vooral veel jongeren vertrekken uit de regio om te studeren en keren dan niet meer terug naar Zeeuws-Vlaanderen (Provoost, 2013). De krimp gaat in Zeeuws-Vlaanderen door het vertrek van de jongeren ook gepaard met vergrijzing. Deze vergrijzing leidt op zijn beurt weer tot een afname van de potentiële beroepsbevolking (Planbureau voor de Leefomgeving, 2013). De overstap van Vlamingen zou de krimp in de regio kunnen beperken en misschien in de toekomst wel stop zetten. Daarnaast zal het voor jonge gezinnen met zulke lage huisprijzen ook heel aantrekkelijk kunnen zijn om naar Zeeuws-Vlaanderen te verhuizen.

Het aantal Belgische kopers in Zeeuws-Vlaanderen is inmiddels tot bijna 50 procent gegroeid (Provoost, 2013). Het zou van Zeeuws-Vlaamse gemeenten niet onverstandig om als gemeente de aandacht wat meer richting Vlaamse migranten en Vlaanderen te verplaatsen. In dit tempo is de kans namelijk wel erg groot dat ze in de nabije toekomst de meerderheid van de kopers gaan vormen. Jan-Frans Mulder burgemeester in Hulst, wil deze stroom van Belgische kopers graag verder stimuleren (BN DeStem, 2011). Daarvoor heeft Mulder zich al hard gemaakt voor het versimpelen van het emigratieproces van potentiële Belgische kopers (Omroep Zeeland, 2011). Naast een uitkomst van het krimpprobleem, krijgen grote Zeeuws-Vlaamse bedrijven mogelijk de beschikking over gekwalificeerd personeel. Iets wat natuurlijk al lang speelt in Zeeuws-Vlaanderen, omdat een Vlaming zo heen en weer gependeld is voor werk, maar de mogelijkheid bestaat wel dat ze toch denken ik woon nu in Nederland, ik ga ook in Nederland werken.

Dat burgemeester Mulder zo vocaal is over de komst van Vlamingen komt niet helemaal als een verrassing. In de gemeente Hulst en ook in de andere gemeenten van Zeeuws-Vlaanderen wordt al sinds jaar en dag geleefd van de Vlaming, zo zijn dagjesmensen geen ongebruikelijk gezicht in de gemeenten (Bakker, 2010). Ook het supermarktoerisme en het omstreden paracetamol-toerisme zijn in de gemeenten alom bekend (Bouma, 2007), kortom kooptoerisme. Ook hier kunnen de Vlamingen net als op de huizenmarkt goedkoper uit zijn. Dat de Vlaming graag naar de gemeente Hulst, dan wel de regio Zeeuws-Vlaanderen komt is behoudens lagere kosten terug te leiden naar de Vlaamse gerichtheid van het gebied (Provoost, 2013). De Westerschelde en het omringende water vormden vroeger altijd een fysieke barrière met de rest van Nederland. Met België was er

geen sprake van een dergelijke grens, een wederzijdse oriëntatie zoals in vele grensgebieden is te verwachten. Niet voor niets profileert de gemeente Hulst zich als de meest Vlaamse gemeente van Nederland (uwnieuwetoekomst, 2010).

Dat Hulst de meest Vlaamse gemeente van Nederland pretendeert te zijn is terug te leiden naar het verleden. Tijdens de Tachtigjarige oorlog werd Hulst continu heen en weer geslingerd tussen de republiek der zeven verenigde Nederlanden (het grootste gedeelte van het huidige Nederland) en de Zuidelijke Nederlanden (Bestaande uit België, Luxemburg, delen van Brabant, Limburg en Frankrijk zoals we het nu kennen), wat toen in het bezit was van de koning van Spanje (Bakker, 2010). Andere dorpen bleven gedurende de gehele oorlog in handen van de republiek, maar over Hulst was continu conflict. Dit zag je ook terug in de karaktervorming van Hulst in die tijd. Waar dorpen als Axel en Hulst net als de rest van de republiek te maken kregen met een calvinistische wind, werden ze in Hulst geconfronteerd met de hervormingsbeweging van de katholieke kerk (Bakker, 2010). Dit zie je ook terug in andere kernen langs de grens, in het bijzonder Sluis. Hedendaags is dit verschil ook terug te vinden. In dorpen zoals Axel is op zondag nooit een winkel open en de terrassen zitten in Terneuzen nooit helemaal vol, in Hulst lukt het wel om de terrassen vol te krijgen. Er heerst een bourgondische cultuur en er wordt zelfs carnaval gevierd. De rest van Zeeuws-Vlaanderen werd dus snel veroverd door de noorderlingen, maar uiteindelijk lukte het ze ook om in 1645 Hulst over te nemen. Met een andere afloop hadden Hulstenaren nu in België gewoond evenals de rest van de Zeeuws-Vlamingen.

Een gemeente in een regio die leeft van de Vlamingen met kernen die een cultuur hebben die ook dicht bij die van de Vlaming ligt, Zeeuws-Vlaanderen en in het bijzondere kernen als Hulst en Sluis nemen hiermee een aparte plaats binnen Nederland in. Het zou niet vreemd zijn als een Vlaming met minder moeite naar de gemeente Hulst of Sluis zou kunnen verhuizen. In een dergelijk gebied ben je in ieder geval niet de enige Vlaming. Het neemt niet weg dat Vlaamse migranten in een nieuwe omgeving, dan wel een nieuw land terecht komen. Daar komt bij dat de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen met relatief weinig inwoners ook een relatief hoog 'ons kent ons' gehalte kennen (Bakker, 2010). Voor een Zeeuws-Vlaming is het op basis van de geschiedenis niet ongebruikelijk om zichzelf te mogen bestempelen als een 'reservebelg', inwoners van een landje apart. Een gemigreerde Belg zou door een actieve houding meegenomen kunnen worden in deze relatief kleine gemeenschap.

Tegengesteld zouden zij zich ook een buitenstaander kunnen voelen, met als gevolg het vast klampen aan Vlaamse gewoontes en banden in België. Zeker in het begin zullen sociale en politieke banden met de andere kant van de grens nog centraal staan (Madsen & Van Naerssen, 2003). Ook het bij elkaar clusteren van gemigreerde Vlamingen in Zeeuws-Vlaanderen is dan niet uit den Boze (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Een al

gecreëerde identiteit wordt aangetast door een nieuwe sociale omgeving en mogelijke vervreemding. Een complete identiteit overnemen is niet mogelijk, maar het ontwikkelen van een nieuwe hybride identiteit niet ongebruikelijk. Deze gemigreerde Vlamingen starten hierbij een nieuwe fase in hun identiteitsontwikkeling waarin ze te maken krijgen met een nieuwe 'sense of', wat refereert aan bepaalde gevoelens die bij je opkomen als je bij iemand of ergens bent. Deze gemigreerde Vlamingen raken mogelijk in een identiteitsstrijd verwickelt tussen België en Nederland.

Dit leidt tot een complexe situatie, want hoewel Zeeuws-Vlaanderen erg op België is gericht, dan nog ben je in een ander land. We kunnen wel stellen dat Nederland cultureel het dichtste bij België ligt. Maar Nederlanders zijn wel anders ingesteld dan Belgen. Zijn mensen wel echt thuis aan de andere kant van de grens, zo dicht bij de het land, wat altijd hun land is geweest? Ze worden daarbij ook niet onbewust gedwongen om zich te mengen in de nieuwe samenleving, omdat ze zo aan de andere kant van de grens zijn. Migranten krijgen de kans om de grens over te steken, zonder zich aan te passen aan de dominante cultuur (Madsen & Van Naerssen, 2003).

Vormen de Vlaamse migranten een nieuwe identiteit op basis van nieuwe Nederlandse sociale omgeving of blijven ze een Belg vast zitten in hun eerder gecreëerde relaties? Hechten zij zich aan plaatsen in Zeeuws-Vlaanderen, is er sprake van een 'sense of belonging'? Wat wil zeggen voelen zij zich thuis in de Zeeuws-Vlaamse gemeenten en hun gemeenschap. Hechten zij zich bijvoorbeeld aan hun nieuwe woonomgeving en gaan zij zich identificeren met de regio Zeeuws-Vlaanderen of blijven ze zich specifiek identificeren als Vlaming. Hoe groot is in dat geval de mate van transnationalisme, connectiviteit over landsgrenzen heen, waarbij de gemigreerde Vlamingen een verbinding vormen tussen Nederland en België. Zijn ze bij wijze van spreken Hulstnaar met de focus op België of zijn ze een Vlaming die in Hulst woont? In hoeverre heeft dan het verhuizen naar de andere kant van de grens gevolgen voor de identiteit van deze specifieke groep Vlamingen?

Dit kan voor de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen ook heel relevant zijn. Deze nieuwe relatief grote groep Vlaamse woonconsumenten staan aan de basis van deze nieuwe trend, mocht dit zich doorzetten kan het in de toekomst nog wel eens van belang worden voor Zeeuws-Vlaanderen. Hoewel van oudsher al Vlamingen over de grens trekken, heeft het nu extra publiciteit opgeleverd. In een regio die te maken heeft met dergelijke demografische ontwikkelingen, zijn de Vlamingen wel een kans. Hier een mogelijkheid om te kijken of er andere opties zijn om Vlamingen te lokken. Creëren de gemigreerde Vlamingen bijvoorbeeld wel een binding met de respectievelijke gemeenten? Worden de bindingen van de Nederlanders niet verstoord door de nabijheid van de grens. Het krimpprobleem, of zullen we zeggen de demografische ontwikkelingen zijn niet alleen opgelost met het vergroten van de bevolking. Zeker niet als de gemigreerde Vlamingen gericht blijven op België, zij leveren

zo geen grote bijdrage aan de gemeente zelf. Hoewel bij wijze van spreken de potentiële beroepsbevolking absoluut wel stijgt, blijven de Vlamingen toch in België werken. Zo kan de bedrijvigheid ook niet profiteren. Of kinderen die nog steeds in Vlaanderen naar school gaan, daar blijven de scholen in Zeeuws-Vlaanderen niet open van. Op papier wonen de Vlamingen er dan wel, maar figuurlijk niet. Het leven is nog steeds gefixeerd op de andere kant van de grens.

2. Doelstelling en vraagstelling

In dit deel worden de doelstelling en vraagstelling(en) van deze scriptie toegelicht. In 2.1 wordt er aandacht besteed aan verschillende vragen die allemaal leiden tot de uiteindelijke doelstelling van dit onderzoek. Waarna in 2.2, de vraagstelling uit de doelstelling wordt afgeleid met de daarbij behorende deelvragen.

2.1 Doelstelling

Met dit onderzoek wil ik een bijdrage leveren aan de discussie over Nederlands-Vlaamse relaties, want in hoeverre kan een Vlaming aarden in Zeeuws-Vlaanderen? Binnen dit onderzoek praten we over een relatief kleine stap, de provincie Zeeuws-Vlaanderen, iets specifieker de gemeente Hulst. Belangrijk is in hoeverre de omgeving, beter gezegd de culturele en sociale omgeving veranderd voor een Vlaming en hoe ze hier mee omgaan? Hechten zij zich snel aan de nieuwe gemeenschap of blijven zij hangen in relaties gemaakt in België? Ook belangrijk verder de invloed vanuit Vlaanderen die doorloopt in Zeeuws-Vlaanderen, kan een Vlaming dat als bekend ervaren? En wat voor rol spelen de Vlaming en Vlaanderen in de krimpregio Zeeuws-Vlaanderen? Wat voor functie kunnen zij vervullen? Het doel van dit onderzoek luidt als volgt:

Het doen van aanbevelingen aan de gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen gaande (Toekomstige) Vlaamse migranten door het onderzoeken van de invloed van Vlaamse invloeden in Zeeuws-Vlaanderen en sociale relaties met België op het identiteitsvormings- en hechtingsproces van deze Vlaamse migranten in een nieuwe sociale omgeving.

2.2 Vraagstelling

Voor dit onderzoek is er gekozen voor een centrale vraagstelling met vier deelvragen om de doelstelling van het onderzoek te bereiken. Deze centrale vraagstelling luidt als volgt:

Op welke wijze dragen de Vlaamse invloeden in de regio Zeeuws-Vlaanderen bij aan het identiteitsvormings- en hechtingsproces van de Vlaamse woningconsument in een nieuwe sociale omgeving en in hoeverre beïnvloeden transnationale banden deze twee processen?

Voor hulp bij het beantwoorden van deze hoofdvraag maak ik gebruik van vier deelvragen, hieronder weergegeven:

- 1) *Hoe ervaren de gemigreerde Vlamingen de nieuwe sociale omgeving met verscheidene identiteiten anders dan de omgeving van herkomst?*

- 2) *In hoeverre ontwikkelt de gemigreerde Vlaming een sense of home in Zeeuws-Vlaanderen?*
- 3) *Op welke manier legt transnationaal gedrag een druk op het hechtingsproces van een Vlaming in zijn nieuwe omgeving?*
- 4) *Wat kan de Vlaamse woonconsument in de toekomst voor rol van betekenis gaan spelen in Zeeuws-Vlaanderen?*

3. Theoretisch kader

In onderstaand stuk wordt ingegaan op theorieën, begrippen en concepten die van toepassing zijn om de centrale vraagstelling te beantwoorden. In paragraaf 3.1 van het theoretisch kader worden concepten en theorieën rond Identiteitsvorming naast elkaar gelegd en aan elkaar verbonden om de theoretische context van het onderzoek te verduidelijken. Hetzelfde gebeurt vervolgens in paragraaf 3.2 en 3.3 voor Belonging en Transnationalisme. Uiteindelijk wordt in paragraaf 3.4 een conceptueel kader uiteen gelegd.

3.1 Identiteit

De constructie van identiteit kan gezien worden als een continu ontwikkelingsproces zonder dat er een duidelijk eindpunt in zicht is. Bij dit ontwikkelingsproces staat de interactie tussen persoon en zijn sociale omgeving centraal (Soenens & Luyckx, 2003). Binnen deze vorm van identiteitsconstructie zijn twee duidelijk processen te onderscheiden. Een eigen cognitieve identiteitsontwikkeling die een persoon vanzelf doormaakt wanneer hij/zij opgroeit. Deze vorm van identiteitsvorming is in steeds mindere mate beïnvloedbaar. Ten tweede kunnen we spreken over identiteit als het resultaat van een voortdurende wisselwerking tussen persoon en omgeving (Vooraf verwachtingen vanuit de sociale omgeving zijn van grote invloed). Je kunt wel zeggen dat de sociale omgeving een soort van spiegel is die informatie terugkaatst als reactie (Soenens & Luyckx, 2003). Vertoont een persoon bepaald gedrag dan zal zijn directe omgeving hierop reageren, zowel positief als negatief. Op basis van deze reactie wordt gedrag aangepast, maar het kan ook de identiteit van iemand beïnvloeden, omdat hij/zij bijvoorbeeld dingen die hij/zij anders zou doen achterwegen laat.

Iemand zijn identiteit is daarbij terug te leiden naar twee verschillende vormen: persoonlijke identiteit en sociale identiteit. Persoonlijke identiteit refereert aan het stabiel blijven van iemand zijn zelfdefinitie over een langere tijd en verschillende situaties (Soenens & Luyckx, 2003). Sociale identiteit is de erkenning van iemand zijn eigenheid vanuit de sociale omgeving. Maar een persoon zijn sociale identiteit is ook gebaseerd op overgenomen kenmerken van sociale groeperingen. Sociale identiteit komt dus voort uit de sociale relaties waarbinnen iemand betrokken is (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Wanneer men verhuist, krijgt men ook te maken met nieuwe sociale relaties. Die weer anders op een persoon kunnen inwerken.

Deze nieuwe sociale omgeving is ook bepalend voor de ervaring van een nieuwe woonlocatie (Peeters-Bijlsma, 2005). Gedeelde eigenschappen en kenmerken creëren een gevoel van bekendheid wat het makkelijker maakt om je aan te passen aan de omgeving. De mogelijkheid om relatief gemakkelijk banden met de oude sociale omgeving te onderhouden, vergemakkelijkt de overstap ook. Hoewel dit ook banden met de nieuwe sociale omgeving

ook kan beperken. Dit omdat iemand zich niet volledig open stelt voor nieuwe relaties en te veel blijft hangen in oude relaties, de focus wordt niet verbreed. Er valt wel te beargumenteren dat steun van anderen, gewenning aan de nieuwe omgeving kan bevorderen (Peeters-Bijlsma, 2005). De mensen waar iemand in zijn dagelijks leven het meeste contact mee heeft, gelden als een belangrijk motief voor iemand zijn gedrag.

Dit bevordert in wezen ook kettingmigratie, migratie waarbij potentiële migranten beïnvloedt worden door primaire sociale relaties met eerdere migranten (Macdonald & Macdonald, 1964). Dit door de informerende en in vele gevallen ook faciliterende werking van primaire sociale relaties in een andere stad of in een ander land. Wonen in een stad al meerdere bekenden, dan is het voor iemand al makkelijker om te verhuizen naar die stad. De stap om te migreren en/of verhuizen wordt verkleind.

Misschien is het niet bewust maar mensen houden met hun gedrag altijd rekening met anderen. Zo komt iemands gedrag ook deels tot stand door het interpreteren van een anders gedrag en dat vervolgens op zichzelf te betrekken (Peeters-Bijlsma, 2005). Rekening houden met anderen kan iemand zijn identiteit zo onderdrukken. Een persoon maakt bepaalde keuzes niet of uit zich niet zoals hij of zij zou willen. Dit kan natuurlijk ook tegengesteld werken, men kan zich bijvoorbeeld zekerder voelen of gedragen wanneer ze onderdeel uit maken van een groep. Als gevolg willen zij hun identiteit laten gelden. Wanneer men onzeker is over zijn/haar identiteit dan gaat iemand zich ook verzetten tegen veranderingen van buitenaf (Peeters-Bijlsma, 2005). In de angst dat zijn/haar identiteit verloren gaat.

Er zijn twee zaken die ik in het achterhoofd houdt, wanneer het over identiteitsvorming gaat. Ten eerste heeft identiteitsvorming geen normatief eindpunt, niet een identiteit is namelijk beter dan de andere (Soenens & Luyckx, 2003). Er valt dus niet te spreken over een ideale identiteit, want een identiteit is nooit klaar met zijn ontwikkeling. Identiteitsvorming kan dan het beste beschreven worden als een sociaal proces wat continue herschreven wordt, zowel voor jezelf als voor een sociale groep (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Een levensgebeurtenis als migreren bijvoorbeeld, activeert een proces van herdefiniëring van je eigen identiteit. Door herdefiniëring worden identiteiten aangepast of misschien wel overschreven. Een identiteit waar men zich aan vasthield enkele jaren geleden, kan al weer ondergedompeld zijn in het onderbewustzijn en plaats hebben gemaakt voor een nieuwe (Young, 2005). Identiteit is vloeibaar en kan op tijden ook ambivalent zijn, er zit weinig vastigheid in (Acheraïou, 2011). Het wordt gedeconstrueerd en vervolgens weer geconstrueerd op basis van nieuwe ervaringen en contact met anderen.

Ten tweede maakt dit identiteit ook relatief, wij baseren onze identiteit op anderen. Hall (1991) geeft het als volgt aan: *“only when there is ‘an other’ can you know who you are.”* (p.72). Vertaald staat hier: alleen wanneer er een ander is, weet je wie jezelf bent. Deze

ander kan herkend worden aan uiterlijke kenmerken zoals etniciteit en sekse, maar dat iemand anders is kan ook aan het licht komen door middel van persoonlijk contacten kan (Young, 2005). Voor mensen is het niet ongewoon om zichzelf te vergelijken met anderen, is het niet expliciet dan is het wel impliciet (Bechhofer & McCrone, 2009). Dit kan gelijkenissen opleveren, maar meestal wordt het onderscheid tussen ons en hun verduidelijkt (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Contact met het vreemde kan ook zorgen voor onzekerheid, misschien zelfs angst. Onzekerheid over je eigen identiteit en angst dat je eigen identiteit vervaagt door veelvuldig contact met anderen. Wat leidt tot de behoefte om je eigen culturele achtergrond en identiteit te beschermen. Terug grijpen naar groepen met dezelfde interesses en kenmerken. Maar zo zorgt othering ook dat groepen tegenover elkaar komen te staan. Mensen behoren op dat moment tot een bepaalde groep of vallen daar juist buiten. Een kwestie van erbij horen of er niet bijhoren. Dit uit zich onder andere in het begrip 'belonging'.

3.2 Belonging

Het begrip 'belonging' kan beschreven worden als een gevoel van gehechtheid aan een bepaald iets. Dit kan zijn aan een plaats, maar het kan ook refereren aan een bepaalde groep. Yuval Davis (2011) beschrijft 'belonging' als iets wat is gebaseerd op emotionele hechting, daarop volgend een gevoel van veiligheid. Dus een groep of plek waarbij je jezelf veilig voelt, dat creëert een gevoel van 'belonging'. Belonging draagt ook bij aan identiteitsvorming, als zelfidentificatie of identificatie bij anderen of een bepaalde plek (Yuval Davis, 2011).

Groepen en gelijkgezinden kunnen ook dienen als object voor een 'sense of belonging'. Dergelijke 'groups of belonging' leveren ook een bijdrage aan het creëren van een gevoel van veiligheid. Deze groepen zijn vaak erg sociaal gemarkeerd en zijn al versterkt door een gezamenlijke geschiedenis (Seidman, 2011). Voor een migrant kan dit problemen op leveren, zij zoeken als vreemden in een nieuw land naar enige vorm van vastigheid. Wanneer mensen in het begin bewust worden van hun nieuwe omgeving, voelen ze zich toch even buiten hun element (Steele, 1981). Dit kan een gevoel van 'strangeness' creëren. Wanneer iemand dan gedrag vertoont dat anders is dan normen en gewoonten binnen een nieuwe omgeving, zal hij ook snel gedefinieerd worden als een outsider, dan wel stranger (Peeters-Bijlsma, 2005). Zij worden op hun verschillen gedefinieerd, ook al hebben ze enkele kenmerkende gelijkenissen (Rundell, 2004). Gelijkenissen hoeven dus niet altijd genoeg te zijn om mensen aan elkaar te binden.

Een vreemde groep biedt natuurlijk niet de functie van veiligheid zoals ervaren in je eigen groep van 'belonging' (Rouchy, 2002). Dit heeft ten gevolgen dat men op zoek gaat

naar gelijken. Mensen met bijvoorbeeld dezelfde ervaringen, andere migranten om zo te zeggen (Vertovec, 2009). Dergelijke groeperingen zijn vaak bewust van sociale symbolen die ze als vanzelfsprekend beschouwen. Dit bewust zijn van het delen van kenmerken met elkaar creëert een collectiviteit en daarmee een 'group of belonging'.

Mensen behoren niet allemaal tot dezelfde 'groups of belonging' of hetzelfde sociale systeem. Dit leidt daarom tot 'insiders' en 'outsiders' tussen groepen, men is immers onderdeel van een social systeem of is er vreemd van (Stichweh, 1997). Het betekent wel dat mensen zowel 'insiders' als 'outsiders' zijn binnen onderdelen van de samenleving. Binnen dit onderzoek staan Belgische migranten centraal, zij zijn hier de 'outsiders' migrerend naar een nieuwe sociale omgeving in de gemeente Hulst. Op basis van 'groups of belonging' wordt ook iemand zijn sociale identiteit gecreëerd (Peeters-Bijlsma, 2005).

Wanneer je onderdeel uitmaakt van een bepaalde groep, krijg je ook te maken met een vertekend beeld. Positieve kenmerken van de eigen groep worden uitgelicht en dat gebeurt ook met de negatieve kenmerken van een andere groep (Peeters-Bijlsma, 2005). Dit vergroot het proces van 'othering', het verschil maken tussen ons en hun. Hoewel dit het groepsgevoel kan versterken, worden andere ook slecht neergezet (Rawls & David, 2005). Met als gevolg ook het simplificeren van anderen, het creëren van stereotypen. Wanneer iemand een bepaalde handeling doet, worden verklaringen meestal ook gegeven op basis van bepaalde kenmerken (Karasawa, 2011). In het projectkader staat dit aangegeven met de Nederlandse migrant in België. Wanneer een Nederlander naar België verhuist zal hij dat wel doen om fiscale redenen, dit soort stereotype worden dan ook aan menselijk handelen verbonden. Zulke individuele vormen van handelen worden dan onder een collectieve lens genomen, wat tot personificatie van een groep kan leiden. Gebonden aan bepaalde locaties of symbolen.

Identiteit is ook af te leiden uit de plek waar een individu woont of vandaan komt. Mensen definiëren zichzelf geregeld op basis van het land van herkomst of de buurt waar ze vandaan komen (Berberich, Campbell & Hudson, 2012). Het is voor mensen namelijk niet ongewoon om gevoelens bij een bepaalde plaats of plek te krijgen. Deze gevoelens komen voort uit eerdere ervaringen en herinneringen die je op die plaatsen hebt beleefd. Maar ook persoonlijke eigenschappen en de rede van komst zijn hiervoor verantwoordelijk (Steele, 1981). Mensen associëren zich met die plaats en geven daar dan ook een symbolische betekenis aan, allemaal samengevat noemen we dit een 'sense of place' (Knox & Marston, 2010). Een 'sense of place' kan hierbij gestimuleerd worden door gevoelens, mogelijkheden en mogelijke bedreigingen (Steele, 1981). Het kunnen in principe dus ook negatieve ervaringen zijn, waardoor een negatieve houding ten opzichte van een bepaalde plaats gevormd wordt. Zo kan een migrant voor dat ze verhuizen een positief gevoel hebben over de nieuwe omgeving, maar zodra ze daar eenmaal wonen, kan dit erg tegenvallen. Een

'sense of place' die bijdraagt aan identiteitsontwikkeling, anders gezegd een 'sense of place', waaruit een 'sense of belonging' wordt afgeleid. Identificatie met een plaats, een plek die je thuis kunt noemen en jezelf ook een gevoel van veiligheid geeft (Steele, 1981).

Een migrant die een 'sense of place' in zijn land van herkomst heeft ontwikkeld, misschien beter gezegd een 'sense of home', begint in een nieuw land weer van vooraf aan. Geografische verplaatsing is daardoor ook een belangrijk onderdeel van iemand zijn identiteitsvorming (Peeters-Bijlsma, 2005). Vanzelfsprekendheden in de sociale omgeving van herkomst komen pas aan het licht wanneer je daar weg bent. Mensen zeggen niet voor niets, je mist pas iets als je het kwijt bent.

Daar komt bij dat migranten vaak nog slepende banden hebben met het land van herkomst (Madsen & Naerssen, 2003). Dit vertraagd de ontwikkeling van een nieuwe 'sense of home', omdat veel van hun leven nog gebaseerd is op relaties in het land van herkomst. Plaatsen geven mensen namelijk ook weer een manier om zichzelf te onderscheiden en dat gebeurt als migrant ook (Steele, 1981). Dit maakt migranten wel een spil tussen het land van herkomst en het gastland, gevoed door veel grensoverschrijdend contact door de migranten. Dit staat beter bekend als transnationalisme.

3.3 Transnationalisme

De aanleiding voor dit onderzoek is in principe de migratie van de Belgen, die zich over de grens settelen in een omgeving die toch anders is dan de omgeving van herkomst. Deze nieuwe sociale omgeving kent een andere nationale structuur en dominante cultuur (Peeters-Bijlsma, 2005). Mensen gaan toch een nieuw deel van hun leven beginnen, socialiseren met de nieuwe sociale omgeving en een nieuw thuis creëren. Het is dan ook niet ongebruikelijk dat hun identiteit veranderd in de loop van de tijd (Madsen & Naerssen, 2003). Ze zullen hun gedrag immers enigszins aanpassen aan de nieuwe omgeving en/of teruggrijpen, dan wel vastklampen aan gewoontes uit het land van herkomst als een soort van tegenreactie. Hierin is een zekere vorm van selectiviteit in gedrag en houding terug te vinden (Madsen & Naerssen, 2003). Migranten hebben nu eenmaal al een sociaal-culturele persoonlijkheid ontwikkeld, die in een samenleving natuurlijk niet in een keer overschreven kan worden (Peeters-Bijlsma, 2005).

Selectiviteit heeft ten gevolgen dat migranten zich meer identificeren met het ene land dan het andere. Hoewel er wel degelijk sprake is van selectiviteit houdt de meerderheid er meerdere identiteiten op na, wat verbondenheid met meerdere landen ten gevolge heeft (Vertovec, 2009). We spreken ook wel over transnationalisme, grensoverschrijdende banden tussen mensen, plaatsen en instituties op onder andere economisch, sociaal en politiek vlak. Een migrant kan dus beschreven worden als een transnationalist, wanneer hij veel banden en contact onderhoud met familie en anderen in het land van herkomst. Mensen die zich

vooral op deze banden richten zullen zich waarschijnlijk minder identificeren met de nieuwe omgeving. Maar bewustzijn van hun Multi-localiteit kan de behoefte stimuleren om banden te creëren met gelijken, andere migranten (Vertovec, 2009). Dit zie je weer terug in clustering, als een soort van bubbel van familiariteit. Dit kan op zijn beurt ook dienen als emotionele protectie tegen een nieuwe samenleving (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Dit clusteren houdt wel in dat menging met de lokale bevolking vertraagd en/of flink afzwakt.

Wanneer een migrant in een nieuwe omgeving arriveert, neemt hij zijn eigen identiteit mee, maar ook een deel van zijn cultuur dat onderdeel is van zijn/haar identiteit. Zij kunnen vastklampen aan deze identiteit, maar het ligt meer voor de hand dat ze zich gaan aanpassen, dan wel beïnvloed worden door de nieuwe omgeving (Madsen & Naerssen, 2003). Ter verduidelijking worden binnen dit stuk twee processen onderscheiden, assimilatie en acculturatie. Assimilatie refereert aan een eenzijdige vorm van aanpassing (Lacroix, 2010). Een migrant past zich aan, aan de dominante cultuur door het hanteren van onder andere dezelfde normen, waarden en de normale gang van zaken. Aanpassen aan de dominante cultuur wordt hierbij veelal ook wel verwacht (Herskovits, 1958). Het uiteindelijke gevolg kan zijn dat migranten minder onderscheidbaar worden van de lokale bevolking. De immigrant accepteert de nieuwe cultuur steeds meer als zijn eigen, wat ten koste kan gaan van de cultuur van herkomst. De uiteindelijke uitkomst van het assimilatieproces is volledige aanpassing aan de nieuwe cultuur (Peeters-Bijlsma, 2005).

Acculturatie is misschien wel het beste beschreven als een zachtere vorm van assimilatie. Dit is een meer lerende vorm van aanpassen, er is hier sprake van een wederzijds proces (Lacroix, 2010). Migranten passen aspecten van hun cultuur aan, aan de dominante cultuur en deze aspecten worden vervolgens ingepast (Herskovits, 1958). In tegenstelling tot assimilatie, worden ook elementen van de vreemde cultuur overgenomen door de dominante cultuur. Voor een migrant kan dit als meer erkenning gelden en zouden zij zich ook als meer gelijk aan de lokale bevolking voelen.

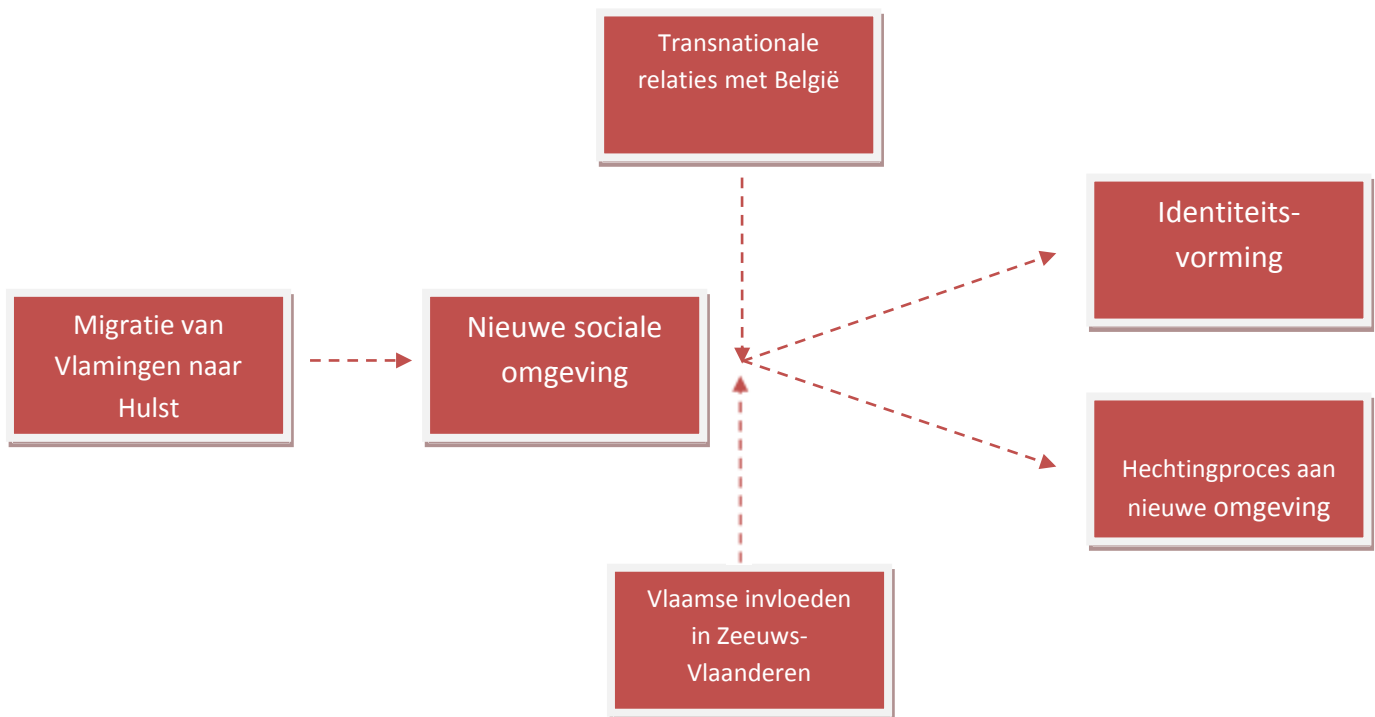
Een verschil tussen assimilatie en acculturatie zit hem dus in de mate van 'Recognition', beter gezegd 'sense of recognition', los vertaald gevoel van erkenning. Binnen deze context refereert 'recognition' aan de manier waarop hun identiteit en de uiting daarvan erkend wordt (Leach, 2011). Wanneer we assimilatie en acculturatie als processen naast elkaar leggen, kunnen we concluderen dat erbij acculturatie sprake is van een hogere mate van erkenning. De identiteit van migranten wordt niet weg geschoven en onderling worden zelfs culturele eigenschappen uitgewisseld. Wanneer mensen een grotere 'sense of recognition' hebben, kan dit ook leiden tot de behoefte om eerder te handelen (Leach, 2011). Wanneer migranten bijvoorbeeld eerder erkend worden door de nieuwe sociale omgeving zullen zij zich ook geroepen voelen om hun mening te laten gelden en zich in te zetten voor de gemeenschap. Is er geen sprake van een gevoel van 'recognition' dan bestaat er namelijk

de mogelijkheid dat migranten niet deelnemen, omdat ze niet denken dat hun meningen serieus genomen worden. De behoefte om te handelen wordt ook gevoed door een gevoel van 'belonging'. Voelt men zich veilig en onderdeel van een gemeenschap, zal hij ook geneigd zijn om zich in te zetten voor deze gemeenschap.

Het is voor een migrant niet alleen belangrijk om een gevoel van 'belonging' te hebben, maar ook dat ze ingebed zijn in de nieuwe gemeenschap en zijn bijkomende sociale relaties. We refereren hieraan door de term 'embeddedness' te gebruiken, iemand maakt echt onderdeel uit van het systeem. Het uitgangspunt is dat personen die geïntegreerd zijn binnen een netwerk van relaties, te maken hebben met andere voordelen of belemmeringen ten opzichte van personen die niet geïntegreerd zijn in het netwerk (Moody & White, 2003). 'Embeddedness' wordt ook opgebouwd uit eerdere interacties tussen verschillende personen. Het zijn persoonlijke relaties door veelvuldig met elkaar handelen (Moran, 2005). Op basis hiervan worden onder andere vertrouwen en 'recognition' ontwikkeld. Identiteiten zijn in principe ook gebaseerd op 'embeddedness' binnen een sociaal systeem. In principe kan een migrant op een gegeven moment ook verankerd raken binnen de nieuwe gemeenschap, logica van de gemeenschap wordt duidelijk en dat zal steeds duidelijker worden. Gewoonten en normen zijn als het ware ook ingebed in de gemeenschap (Pike, Lagendijk & Vale, 2000). Voor dat een migrant opgenomen wordt in de gemeenschap zal er wel wat tijd over heen gaan. Zij zullen zelf ook nog cognitief moeten rijpen om alle nieuwe invloeden in zich op te nemen.

Voor een migrant met sterke transnationalistische banden is het waarschijnlijk moeilijk om zijn identiteit te definiëren, als onderdeel van een groep. Social identity complexity is dan niet buiten de kwestie, dit refereert aan de manier waarop mensen omgaan met hun meerder 'groups of belonging'. Dit is voor de ene persoon complexer voor de andere. Mensen proberen hun meerdere 'groups of belonging' in hun 'sense of self' op een rijtje proberen te zetten (Schmid & Hewstone, 2011). Dit heeft ook te maken met de onderlinge banden tussen de 'groups of belonging', mensen moeten zo een evenwicht te vinden tussen de verschillende 'groups of belonging' om aan beide even goed deel te nemen. Wanneer we de Belgische migranten als voorbeeld nemen, kunnen we kijken in hoeverre ze zich ook Nederlander voelen. De mogelijkheid bestaat dat we te maken krijgen met binationalisten die zich aan beide kanten van de grens evenveel thuis voelen (Madsen & Naerssen, 2003). We spreken op dat moment ook weer over transnationalisme, een gevoel van 'belonging' in beide landen, maar ook gedrag en activiteiten die de twee landen verbindt. Deze grensoverschrijdende contacten zijn hierbij van grote invloed op de identiteitsvorming van migranten.

3.4 Conceptueel model

De migratie van Vlamingen naar Zeeuws-Vlaanderen dient als uitgangspunt voor het conceptuele model. Deze migranten komen in een nieuwe sociale omgeving terecht en worden beïnvloed door deze sociale omgeving. Dit leidt tot een nieuwe identiteitsvorming, als inwoners van het Zeeuws-Vlaanderen, Nederland. Ook wordt er een nieuw hechtingsproces gestart, een nieuwe 'sense of belonging' en een nieuwe 'sense of place' worden gevormd onder invloed van de nieuwe omgeving. Er is echter een interveniërende variabele, de eerder genoemde processen kunnen namelijk beïnvloed worden door relaties die nog onderhouden worden in België, transnationale banden. Wanneer een Belgische migrant alleen maar bezig is met relaties overgehouden in zijn tijd met België, dan is er ook minder behoefte om zich te mengen in de nieuwe sociale omgeving. Een Belg is immers zo aan de andere kant van de grens. Zo ontstaat er minder binding met bijvoorbeeld Nederland en de gemeente Hulst, ook zal zijn identiteit veel transnationaler zijn dan de identiteit van een gemigreerde Vlaming met minder sociale relaties overgehouden uit België. Eveneens kunnen Vlaamse invloeden die al aanwezig in Zeeuws-Vlaanderen interveniëren, dit kan het proces van hechten aan de nieuwe omgeving bijvoorbeeld vergemakkelijken. Herkenbare eigenschappen of gelijkenissen kan het sense of home gevoel misschien wel bevorderen. Dus je hebt twee gestart processen die beïnvloed kunnen worden door twee interveniërende variabelen.

4. Methodologie

In het methodologische gedeelte worden de gebruikte onderzoeksstrategieën verklaard en de manier van verwerken gedetailleerd. In paragraaf 4.1 worden de gehanteerde onderzoeksstrategieën en het verzamelen van data beargumenteerd. Ten tweede wordt in paragraaf 4.2 de verwerking van de bemachtigde onderzoeksdata uitgelegd.

4.1 Onderzoeksstrategieën en onderzoeksmateriaal

Dit onderzoek zal bestaan uit een menging van kwalitatief en kwantitatief onderzoek wat gedaan zal worden in de vorm van een Casestudy met een survey onderdeel. De casus is Zeeuws-Vlaanderen en dan met name gericht op de verhoudingen met de grens en Vlaanderen. Hier voorafgaand heeft er eerste een bureauonderzoek plaats gevonden.

Het bureauonderzoek omvatte de verdieping in de casus en verdieping in begrippen en theoretische concepten. Dus het lezen van andermans materiaal en dat vergelijken en daarop reflecteren en voortbouwen (Verschuren & Doorewaard, 2007). Een kritische literatuurstudie waarvan ik de theoretische concepten later kan gebruiken bij het schrijven van het Theoretisch kader die een bijdrage moet leveren bij het analyseren van de onderzoeksresultaten.

Het veldwerk wordt in drie verschillende vormen gedaan. Kwalitatieve data wordt verzameld met behulp van semigeconstrueerde interviews en een observatie.

Ik vind een observatie belangrijk, omdat identiteit wordt immers ook in het dagelijks leven uitgedragen, uiting op basis van beeld en omgang op straat zijn hierbij als voorbeelden te noemen. Deze vorm van onderzoek is er vooral op gericht om zo min mogelijk te interveniëren. Hierbij wil ik een participierend observatie doen, dus deelnemen aan de sociale werkelijkheid van de onderzochten. Dat betekent onder andere door het centrum lopen en enkele winkels bezoeken. Daarbij kan ik letten op het aantal Vlamingen in het centrum, maar ook of ik grote verschillen tussen de Vlamingen en Zeeuws-Vlamingen kan vinden. Dit heeft twee grote voordelen in vergelijking met interviews, de kans op vertekening is minder groot, omdat ik mezelf niet voorstel als interviewer en ik meet niet een geverbaliseerd iets (dat wat mensen zeggen dat ze doen) (Vennix, 2010). Daar staat wel tegenover dat je de situatie niet onder controle hebt, dus de mogelijkheid bestaat dat je hoeft niet de informatie krijgt die je wilt hebben. Dit kan observaties erg langdradig kan maken. De observatieresultaten worden verwerkt in de scriptie door middel van fotomateriaal.

Zoals al genoemd ben ik van plan om gebruik te maken van semigeconstrueerde interviews. Daarmee wordt de respondent wat vrijheid gegeven met wat hij wil zeggen, hij kan dus vrij uit praten zonder na te denken en er kan ingesprongen worden, mocht de respondent dreigen af te dwalen. Ik werk daarvoor met een interviewgide, op basis waar van het interview gestart word. Nogmaals deze staat niet geheel vast, zodat de respondent

zich vrij voelt om uitspraken te doen. Ook krijg ik de mogelijkheid om door te vragen en vragen te stellen over onderwerpen die ik misschien over het hoofd heb gezien. Het doel is om deze interviews te houden met mensen van de gemeenten in .Zeeuws-Vlaanderen. Dit is gelukt met de gemeente Terneuzen en de gemeente Sluis, de gemeente Hulst ontbreekt helaas.

Voor het kwantitatieve deel van het onderzoek maak ik gebruik van een survey, welke gebruikt zal worden om de meningen te peilen van de inwoners van Hulst over de Vlaamse invloeden in de gemeente. De vragenlijst is opgebouwd uit voornamelijk gesloten vragen en enkele open vragen die later gecodeerd zullen worden. Daarnaast eindigt de vragenlijst met een twintigtal stellingen, die volgens de Likert schaal beantwoord zullen worden, uiteraard met enige variatie om een 'response set' te voorkomen (Vennix, 2010).

Dit survey zal in de gemeente Hulst afgenomen worden langs de deuren. In elke straat wordt een aselechte steekproef gehouden en die huisnummers ga ik langs, in verband met de tijd waarop ik langs de deuren verwacht te gaan, verwacht ik ook veel non-respons, dit los ik dan op om het huisnummer daarnaast af te gaan. Het doel is om ongeveer 150 enquêtes af te nemen. Welke later in SPSS verwerkt zullen worden.

4.2 Verwerking onderzoeksdata

Binnen dit onderzoek is er sprake van drie verschillende vormen van onderzoeksdata die alle drie verschillend benaderd en verwerkt dienen te worden binnen de thesis. De foto's genomen met de observatie, zullen geanalyseerd worden en de bruikbare foto's worden gebruikt ter inleiding van deelvraag 1 tot en met 3. Voor vraag 4 kan ik geen relevante foto's nemen ter introductie.

De basis van de scriptie is gebaseerd op de data verkregen uit het gehouden survey, deze data is verwerkt in het computerprogramma SPSS. Met behulp van het programma worden diagrammen geproduceerd voor beschrijvende data en kunnen statistische toetsen gedaan worden. Binnen de analyse wordt gebruik gemaakt van de correlatiecoëfficiënt van Spearman, die de samenhang tussen twee variabelen weer kan geven. Is een correlatie significant ($\text{Sig} < 0,05$), dan is de relatie statistisch gegrond. Een hoge correlatie op zijn beurt geeft de validiteit van een verband aan (Korzilius, 2008). Een correlatie kan daarbij positief of negatief zijn. Is een correlatie negatief, dan wordt de ene variabele groter als de andere kleiner wordt en vice versa, is de correlatie positief, dan worden beide variabelen tegelijk groter.

Zoals gezegd vormt de survey de basis, maar de beperking is dat het survey alleen tot Hulst beperkt is. Nu is er te achterhalen of bepaalde processen in Zeeuws-Vlaanderen op kleine schaal aanwezig zijn in Hulst, maar ik kan niet zo maar generaliseren. Daarvoor

gebruik ik de interviewtranscripten van mijn interviews met experts. Dus om te generaliseren en enkele resultaten kracht bij te zetten. Deze vorm wordt gehanteerd voor deelvraag 2 en 3. In deelvraag 1 en 4 zijn de toetsen van complementaire waarde aan de interviews en worden die juist gebruikt om te ondersteunen, het is een vaste wisselwerking.

5. Identiteit: Ministaten in een landje apart

Binnen deze paragraaf wordt antwoord gegeven op deelvraag 1: Hoe ervaren de gemigreerde Vlamingen de nieuwe sociale omgeving met verscheidene identiteiten anders dan de omgeving van herkomst? In paragraaf 5.1 wordt gestart met een analyse van de identiteit in Hulst gebaseerd op een observatie aangevuld met enkele foto's. Vervolgens worden in paragraaf 5.2 resultaten van de gehouden enquête besproken met toelichting door middel van verschillende statistische gegevens en toetsen. Uiteindelijk wordt in 5.3 de deelvraag beantwoord.

5.1 Observatie: identiteit in de binnenstad

Zeeuws-Vlaanderen is een grote regio met vele verschillende kernen en daarbij horende identiteiten. Hier lichten we een kern met een expliciete identiteit toe. De gemeente Hulst omschrijft zichzelf als de meeste Vlaamse gemeente van Nederland, daarnaast heeft de kern zelf zijn imago als vestigingsstad en zijn de stadswallen duidelijk zichtbaar. Wanneer men het centrum van Hulst nadert kan men er dan ook niet om heen, deze imposante stadswallen. Bij het naderen van

een van de poorten naar de binnenstad kom je langs de brede gracht en loop je er zo tegen aan. Met de Hulstse vlaggen duidelijk wapperend in het zicht. Het geeft een gevoel van een ondoordringbaar fort. Het is daarom ook niet voor niets, dat de Stadswallen gezien worden als een van Hulsts meest

aansprekende kenmerken. Je kunt

er namelijk niet omheen, alleen maar doorheen. De vlaggen accentueren duidelijk dat je Hulst nadert. Wanneer je de poort door bent, loop je recht op het de grote markt in het centrum van Hulst af. Hier staat het gemeentehuis stevig gevestigd aan het plein met aan de andere kant de Sint-Willibrordusbasiliek. Hetzelfde plein is verder omringd door vele terrasjes, waarop schijnbaar altijd wel iemand een kopje koffie aan het drinken is. Een bourgondische uitstraling is zeker aanwezig. Naast een zuidelijke bourgondisch uitstraling, wordt er binnen de stadswallen ook getracht om een eigen uitstraling te creëren.

Figuur 1: Poort van Hulst

Wanneer je jezelf binnen de stadswallen bevindt, word je er regelmatig op gewezen dat je in Hulst bent. Om je heen kun je zien dat het wapen van Hulst door de gehele binnenstad goed vertegenwoordigd is op verschillende manieren. Of het nu Vlaggen zijn met het wapen van Hulst of de straatborden met datzelfde wapen (zie figuur 2). Het is duidelijk de bedoeling om een eigen karakter kracht bij te zetten, vooral binnen de stadswallen. Daarnaast heeft Hulst zo te zeggen, ook zijn eigen 'amsterdammertjes'. Deze staan ook door de stad heen verspreid met het wapen van Hulst er stevig in gegraveerd. Hulst zet hiermee toch zijn eigen uitstraling kracht bij.

Ook Hulst zijn functie voor Vlaamse toeristen is terug te vinden door de binnenstad. Of we het nu hebben over de terrasjes die elke dag van de week open zijn, het aanbod aan detailhandel of de overblijfselen van het vroegere Vlaamse sekstoerisme er is in Hulst nog genoeg te beleven voor een dagjesmens. Dit zijn voornamelijk Vlamingen die voornamelijk op zondagen in meerdere kernen in Zeeuws-Vlaanderen te vinden zijn, een kern als Sluis is daarbij ook erg populair.

Hulst wil een sterke eigen uitstraling uitdragen, net zoals de andere kernen binnen Zeeuws-Vlaanderen. 'Uitgaan van eigen kracht' is een leus die regelmatig terug komt binnen dit stuk. Hulst wordt daarbij als ijkpunt genomen binnen dit onderzoek en vandaar uit gegeneraliseerd. Zeeuws-Vlaanderen is een uitgestrekt gebied, met drie gemeenten, met vele kernen die allemaal een eigen identiteit hebben en willen uitstralen. Daarbij hebben de drie gemeente een ding gemeen en dat is dat ze op elkaar aangewezen zijn. Dat betekent van elkaar gebruik maken en elkaar niet in de weg zitten, zoals Antoine Dierikx (persoonlijk communicatie, 1 augustus 2013) aangeeft: "elkaar aanvullen, gebruik maken van ieders eigen sterk punten, ieders eigen identiteit". Sluis voor de recreatie en het wonen, Terneuzen voor de werkgelegenheid en als economische motor en Hulst voor het wonen en de detailhandel. Alle drie een andere uitstraling en andere identiteit. Hoe sterk identiteit geldt in Hulst en Zeeuws-Vlaanderen wordt duidelijk uit de toetsen in deelparagraaf 5.2.

Figuur 2: Naamborden en paaltjes in Hulst

5.2 Data: Diverse identiteit

Zeeuws-Vlaanderen is een grensstreek, het is dan ook niet opmerkelijk van oudsher al een sterke band is met de andere kant van de grens, in dit geval Belgisch deelgebied Vlaanderen. Veel interactie over en weer neemt als gevolg met zich mee dat er relatief veel Vlaamse invloeden doorlopen in het Zeeuws-Vlaamse bestaan, zeker in het zuidelijke deel

van de regio. Dat is wat wij van bovenaf zien, maar hoe ziet de bevolking dat zelf? Resultaten van het survey gehouden in Hulst, zijn hieronder weergegeven.

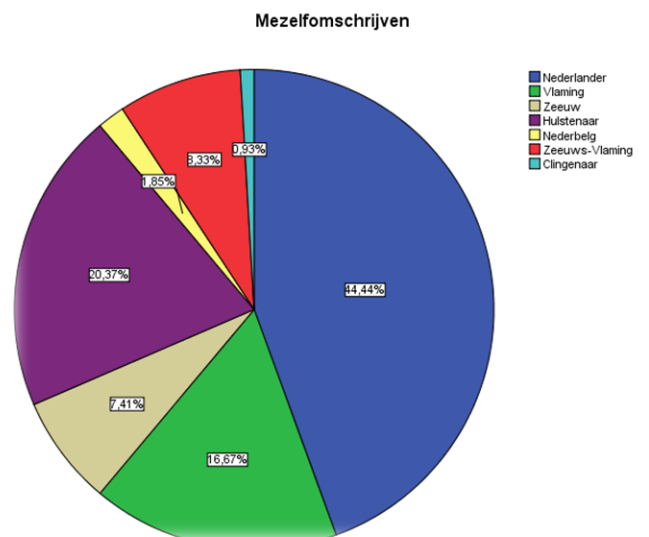
In vraag 14 vroeg ik de respondenten om zichzelf te omschrijven, het merendeel van de respondenten omschreef zichzelf toch als een Nederlander en leek niet zoveel waarde te hechten aan het label van Hulstenaar of Zeeuws-Vlaming, we spreken hier over een ruime 44%.

Deze keuze kan mogelijk beïnvloed zijn door de nabijheid van de grens, dat mensen zich toch afzetten tegen de Vlaming aan de andere kant. Dat neemt niet weg dat een aanzienlijk aandeel zichzelf wel omschrijft als Hulstenaar. Deze mensen zijn naar alle waarschijnlijkheid geboren en getogen binnen het dorp of de gemeente. Daarnaast zullen zij naar alle waarschijnlijkheid in mindere mate Zeeuws-Vlaanderen verlaten, waardoor ze onder minder invloed staan van anderen en meer onder die van elkaar. In de bijlage (figuur 1.2) is bijvoorbeeld te zien dat zeker 20% ouder van de respondenten ouder is dan 55. Mensen worden vaak minder mobiel naarmate ze ouder worden.

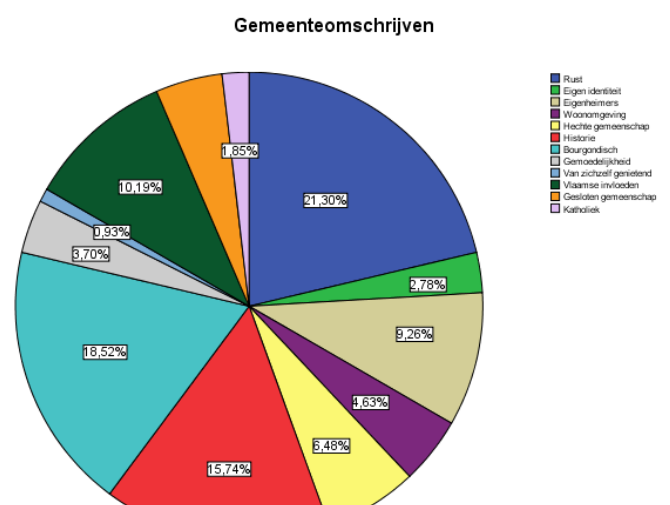
Verder werd de Vlaming redelijk vaak gegeven als antwoord, dit zijn ook daadwerkelijk mensen met de Belgische nationaliteit, deze maken ook voor 18,5% procent deel uit van de totale respondenten. Je kunt dus al merken dat er al een redelijk aantal Vlamingen in Hulst woonachtig is. Ook zien we nog een enkele Zeeuw, die waarschijnlijk voor werk naar de regio is verhuisd. Dat is een verschil dat ook al vanaf oudsher aanwezig is, een Zeeuw is geen Zeeuws-Vlaming en vice versa.

In het vervolg van de enquête is ook aan de respondenten gevraagd of ze de gemeente Hulst zouden willen omschrijven. De lading aan verschillende omschrijvingen van de gemeente is zichtbaar in figuur 4. De meerderheid van de respondenten (ongeveer 21%) omschrijft de gemeente

toch als een rustige gemeente. Mensen vinden het prettig wonen, daarbij een heel natuurlijke omgeving. Relatieve rust geldt eigenlijk overal in Zeeuws-Vlaanderen wel, het

Figuur 3: Taartdiagram identiteit omschrijven

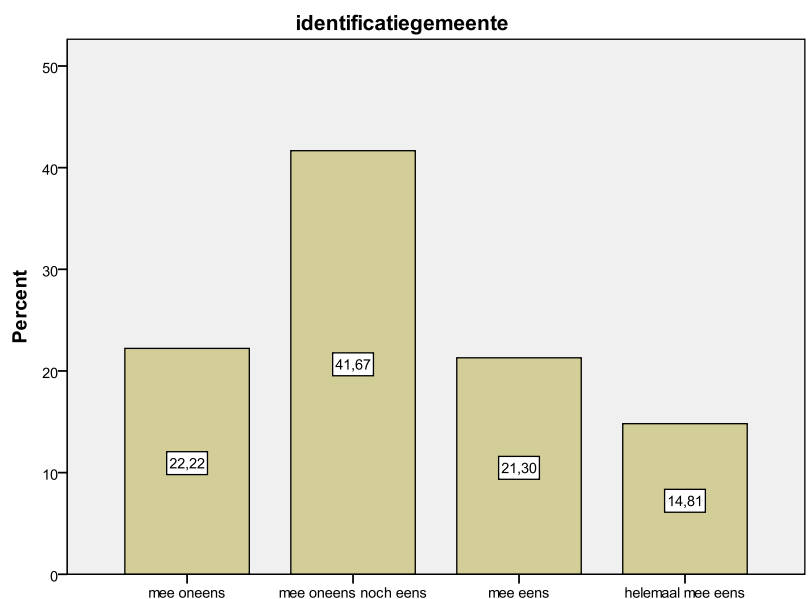

Figuur 4: Taartdiagram omschrijven van gemeente

woord 'congestie' staat niet in het woordenboek van een Zeeuws-Vlaming. Andere populaire keuzes waren historisch en bourgondisch. Historie komt voort uit de nog aanwezig stadwallen, terwijl de bourgondische uitstraling onder andere wordt gevoed door de aanwezig terrasjes. Dit lijken op het eerste gezicht ook wel de belangrijkste beschrijvingen. Overigens noemt 10% van de respondenten 'Vlaamse invloeden', of zij dit zelf ervaren of gewoon in de folder van de gemeente hebben gelezen kan ik niet achterhalen. Andere mogelijkheden zijn relatief weinig genoemd. Een omschrijving die er wel uitsprong is 'eigenheimers' of 'op zichzelf'. Men zegt dat de Hulstenaar, erg van zijn rust houdt en op zichzelf gesteld is. Tijdens het afnemen van het survey, bleken mensen ook vaak niet welwillend tegen medewerking aan het onderzoek te staan. De heer de Ruijter (persoonlijke communicatie, 09 juli 2013) had hierover te melden dat Zeeus-Vlamingen in het algemeen toch eilandbewoners blijven. Ze zijn fysiek afgesloten, wat misschien kan doorwerken in hun gedrag.

Op basis van de resultaten uit stelling nummer 5: *ik identificeer mezelf met de gemeente Hulst*. Kwamen de volgende diverse resultaten. Het merendeel van de respondenten identificeert zich zelf niet speciaal met de gemeente Hulst.

Ongeveer 22% zelfs heel helemaal niet, terwijl de ruime meerderheid onverschillig is. Maar er zijn ook respondenten die zich juist wel identificeren met de gemeente. Onder deze groep vallen onder andere de mensen die zichzelf omschreven als een Hulstenaar. Uit een Spearman-toets blijkt dat identificatie te maken heeft met leeftijd, de ouderen schijnen zich meer te identificeren met de gemeente. Het gaat om een correlatie

Figuur 5: Staafdiagram identificatie met gemeente

van 0,606 (Bijlage, figuur 1.4). Dit zal ongetwijfeld ook te maken hebben met de woontijd in de gemeente, waarmee een significante correlatie van 0,636 gemoeid is (Bijlage figuur 1.5).

Deze identificatie kan wel eens te maken hebben met de eigen cultuur van de gemeente Hulst. Op stelling 8: *Hulst kent een eigen cultuur*. Antwoorde 90% met minstens eens (Bijlage, figuur 1.6), vervolgens was het de vraag of dit van invloed is op de identificatie met de gemeente zelf, dit bleek echter geen significante waarde op te leveren. Een correlatie die wel significant bleek te zijn was een verband tussen de eigen cultuur van Hulst en de term reserve Belg. Dit gaf een correlatie van 0,398 met een significantieniveau van

0,000 (Bijlage, figuur 1.7). Wat inhoud dat mensen die Hulst een eigen cultuur toeschrijven, zichzelf daarbij ook reserve Belgen vinden. Of de term daarnaast ook een goede omschrijving is voor een Zeeuws-Vlaming, dat is een ander verhaal.

In het interview met de heer de Ruijter van de gemeente Terneuzen (persoonlijk communicatie, 09 juli 2013), kwam naar voren dat deze term vaak genoeg gekscherend wordt gebruikt, mensen aan de overkant van de Westerschelde zijn nou eenmaal iets meer Nederlands ingesteld. Dat merk je echter al zodra je in Zeeuws-Vlaanderen van het Zuiden naar het noorden gaat. Terneuzen kon volgens de heer de Ruijter zo een aanhangsel van Rotterdam zijn. Van de Bourgondische, katholieke zuidelijke gebieden loop het in Zeeuws-Vlaanderen langzaam over naar de Calvinistische, meer Nederlands noordelijke gebieden. Je kunt wel spreken van een andere manier van leven en misschien wel denken in een regio. Voor een Vlaming is het misschien, daarom ook wel interessanter om zich in de wat zuidelijkere kernen van de regio te vestigen, omdat daar volgens de heer Derickx (persoonlijk communicatie, 01 augustus 2013) meer de mentaliteit overeen komt.

Zo heeft de Vlaming volgens Derickx het volgende: *“Die Vlaming, die moet op zondag de deur uit, dan gaat hij buitenhuis winkelen, eten a fijn. Leuke dingen doen.”* Dit is waar het noordelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen wat minder mee heeft. Kernen in het zuiden zoals Sluis en Hulst profiteren hier al sinds jaar en dag van. Mensen spiegelen zich aan hun omgeving, maar dan zie je wel dat mensen toch gelijke opzoeken, dat maakt geen contrast. Zoals gezegd in het theoretisch kader, gedeelde kenmerken maken een gevoel van bekendheid en maken het daarop makkelijker om jezelf aan te passen aan je omgeving. Die blijft niet voor niets veel bij de kernen langs de grens hangen. Daar wonen mensen die overeenkomsten met je hebben en je kan altijd terugvallen op de andere kant van de grens. Niet dat de Vlaming buiten de boord valt in Zeeuws-Vlaanderen, probeer ze maar eens te onderscheiden van een Zeeuws-Vlaming, dat zie je niet gelijk. Maar dat uit zich dan toch in een mentaliteitsverschil zoals de heer Derickx dat zegt (Persoonlijk communicatie, 01 augustus 2013).

Maar fijn het is niet zo dat er geen ontwikkeling is op dat gebied, de heer de Ruijter geeft aan dat er toch steeds meer Belgen ook noordelijker hun heil komen zoeken, waar ze de voorkeur geven aan een woning aan de Westerschelde met uitzicht op het water. Ze komen hier immers wel al tijden lang werken, de pendel heen en weer is natuurlijk niet van lange duur. Vele blijven dan ook in België wonen, maar sommige zijn toch geneigd om de overstap te maken naar een nieuwe omgeving. De heer de Ruijter (persoonlijke communicatie, 09 juli 2013) geeft aan dat dit contrast in het noorden van Zeeuws-Vlaanderen iets groter is. De Vlaming bevindt zich alleen niet in een compleet andere wereld in Zeeuws-Vlaanderen, maar ja, je moet wel de grens over. En die grens is volgens de heer

Derickx (persoonlijke communicatie, 01 augustus 2013) iets harder voor een Vlaming dan voor een Nederlander, die ervaren dat toch anders.

5.3 Conclusie: zo dichtbij maar toch anders

Zeeuws-Vlaanderen is een uitgestrekt gebied met vele kernen en verschillende identiteiten, dit maakt het vinden van een juist antwoord op deelvraag 1 iets moeilijker. Deze luidde als volgt: *Hoe ervaren de gemigreerde Vlamingen de nieuwe sociale omgeving met verscheidene identiteiten anders dan de omgeving van herkomst?* Laten we voorop stellen dat de Vlaming al sinds jaar en dag als toeristen de weg naar kernen zoals Sluis en Hulst weten te vinden. Het was altijd een soort van uitje, maar een uitje wat ook geboren is uit een gevoel van bekendheid. De Vlaming voelt zich prettig in het zuidelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen. Een cultuurhistorische gelijkenis die een bekendheid met de regio helpt ontwikkelen.

Reis je verder door naar het Noorden van de regio, dan gaan de Vlaamse invloeden langzaam over in een wat meer Nederlands sfeertje. Iets wat de Vlaming misschien wat minder aanspreekt, zeker om te verhuizen naar een dergelijke noordelijke kern. Dan wordt de hardheid van de grens wel duidelijk. Maar ook dit neemt af, mensen zien dat het ook prettig wonen is en voor hun zondagsuitje zou de Vlaming gewoon terug naar Vlaanderen kunnen gaan. De kern Terneuzen biedt immers ook al jaren arbeid aan vele Vlamingen. Hoewel de afstand betrekkelijk klein is, misschien wil de Vlaming zich toch wel in de buurt van Terneuzen vestigen.

Zeeuws-Vlaanderen is een landje apart, de regio is opgebouwd uit kernen met allemaal eigen ideeën. Omdat ze zo afgesloten liggen, zijn ze van elkaar afhankelijk en dat kan ook, want ze vullen elkaar ook goed aan. Een verscheidenheid aan identiteiten is misschien wel de kracht van de regio. Voor een Vlaming blijft het natuurlijk migreren, met de woningmarkt als voornaamste reden is het voor de Vlaming dan misschien ook wel het aantrekkelijkst om in het zuiden van Zeeuws-Vlaanderen te blijven hangen. Veilig in de buurt van mensen met eenzelfde mentaliteit. Naarmate ze langer in de regio wonen zullen ze wel gaan merken, dat ook de noordelijke delen van de regio dingen te bieden hebben. Dat de verschillen toch niet zo groot zijn als aanvankelijk gedacht. Uiteindelijk heeft het Noordelijke deel ook altijd onder invloed van Vlaanderen gestaan en dit zal in de toekomst niet veel anders worden.

6. Belonging: op zoek naar gelijken

In paragraaf zes wordt gestart met een algemene inleidende analyse op de deelvraag: In hoeverre ontwikkelt de gemigreerde Vlaming een sense of home in Zeeuws-Vlaanderen? Vervolgens wordt in paragraaf 6.2 de relevante data besproken en geëindigd in paragraaf 6.3 met een korte conclusie .

6.1 Observatie: Ons kent Ons

Spreken we over 'belonging', dan spreken we over insiders en outsiders. Bijvoorbeeld mensen die wonen in Zeeuws-Vlaanderen en mensen aan de overkant van de Westerschelde, de rest van de Zeeuwen. Dan komt de term 'landje apart' al weer snel aan het licht. Wanneer we nu Hulst nemen, als je daar spreekt over insiders en outsiders zijn deze twee groepen in de ruimste betekenis al snel gecreëerd, de stadswal geldt als een duidelijk fysieke afscheiding. Daarmee wordt in principe al een onderscheid gecreëerd tussen de mensen die binnen en buiten de stadswallen wonen. Een verschil wat waarschijnlijk jaren terug extra werd benadrukt. Tegenwoordig is dit idee wel afgezwakt. De binding met Hulst en zijn gemeenschap lijkt me tegenwoordig meer van historische aard. Het feit blijft dat binnen de regio sprake is van ontgroening, mensen zijn mobieler en leven niet meer hun hele leven op een plaats. Mensen vertrekken

eerder, waardoor de tijd om te binden korter wordt en misschien ook wel zwakker. Mensen voelen zich verbonden met meer plaatsen. Dat verschil zie je binnen Hulst duidelijk terug, waar je jongeren met hun zelf bezig ziet op straat, zie je in contrast ook vele groepjes ouderen staan die met elkaar een gesprek aan het voeren zijn. Zij wonen waarschijnlijk allen al hun hele leven in Hulst en ken elkaar erg goed. Typerend is het groepje, ik zal maar zeggen dorpsouderen zichtbaar in figuur 6 wat met elkaar zaken aan het doornemen is op het marktplein. Het groepje fluctueert van wat kleiner naar weer wat groter, maar het blijft een relatief lange tijd in stand. Als je als op je oudere dag komt genieten van het leven in Hulst, kom je er volgens mij niet gemakkelijk tussen. Het is een groep die al geruime tijd in Hulst woont en de stad ook van binnen en buiten kennen.

Als je het dan toch over onderdeel van een groep zijn hebt, dan is er geen duidelijkere fysieke scheiding dan de stadswallen en gracht die om de vestigingsstad Hulst heen lopen. Dit is een heel duidelijke manier om insiders en outsiders te definiëren. Nu werd hier waarschijnlijk in vroegere tijden, wat meer waarde aan gehecht, maar de afscheiding

Figuur 6: Ouderen op het plein in Hulst

staat er nog wel degelijk. Ik kan mezelf er ook niet helemaal aan onttrekken dat dit Hulst een gesloten karakter geeft. Ja, toegegeven het is tegelijkertijd ook Hulst zijn unieke verkooppunt. Het is een integraal onderdeel van de gemeente Hulst, welke niet weg te denken is.

Net zo integraal als de bewoners van de gemeente, waarvan de verhoudingen de laatste jaren wat anders zijn komen te liggen. Zoals bekend is er sprake van twee demografische processen in Zeeuws-Vlaanderen, vergrijzing en ontgroening, welke direct met elkaar in verband staan. Nu is daar een nieuwe trend aan toegevoegd en dat is de toegenomen interesse van de Vlaamse woningconsument in Zeeuws-Vlaanderen. Vlamingen zijn al van oudsher een integraal onderdeel van de Zeeuws-Vlaanderen. Zo ook in de gemeente Hulst, welke toch als meeste

Figuur 7: Stadswallen en gracht Hulst

Vlaamse gemeente te boek staat. Deze migratie van Vlamingen naar Zeeuws-Vlaanderen is in dergelijke mate toe genomen dat het interessant wordt voor de regio. Het blijft een marginale groep, maar in een regio waar mensen blijven vertrekken is alles meegenomen. Je hebt dus te maken met een op dit moment groter wordende groep, maar wel een groep die de minderheid vormt in een gemeente, dan wel de regio. Voelen zij zich dan wel thuis en hechten ze zich wel aan de gemeente? In het vorig hoofdstuk zijn identiteiten besproken, nu gaan we het hebben over het je thuis voelen in een regio. Resultaten uit de survey worden verder geanalyseerd in paragraaf 6.2.

6.2 Data: Tussen insiders en outsiders

Zoals beschreven in het theoretisch kader is 'belonging' gebaseerd op hechting, ofwel identificatie met een bepaalde groep of plaats. Dit is een proces wat iedereen ondergaat en steeds maar op nieuw blijft ondergaan. Ben je nou wel onderdeel van een groep of niet, voelt je jezelf wel thuis of niet, is er een merkbaar verschil tussen insiders en outsiders? Als je in een nieuwe omgeving of groep terecht komt, begin je altijd als outsider. Ben je een migrant dan ben je ook nog een outsider op een ander niveau, je hebt namelijk te maken met cultuurverschillen. Binnen dit stuk het verschil tussen een Nederlander en een Vlaming, deze verschillen zijn na verloop van tijd overbrugbaar.

Ter verduidelijking van het begrip 'belonging' zijn ook enkele statistische toetsen uitgevoerd. Aangezien 'belonging' gerelateerd is aan een sense of home, heeft het eerste blok van toetsen stelling 1 uit de enquête (zie bijlage) als uitgangspunt: *Ik voel me thuis in de gemeente Hulst.*

De eerste hypothese is als volgt: naarmate iemand langer in de gemeente woont, zal hij of zij zich ook steeds meer thuis gaan voelen. Deze hypothese is binnen dit onderzoek gegrond. Er is een significante correlatie gevonden van 0,512 tussen het aantal jaren woonachtig en het je thuis voelen in de gemeente (Bijlage, figuur 2.1). Naarmate je langer in een gemeente woont begin je jezelf steeds meer thuis te voelen in de gemeente. Je begint meer sociale relaties op te bouwen en meer deel te nemen aan activiteiten daardoor. Dit zie je ook terug in de volgende toetsen die allemaal een significantieniveau van 0,000 kennen en daardoor allemaal erg sterk zijn. Tussen de tijd woonachtig en stelling 4: het deelnemen aan activiteiten is een correlatie gevonden van 0,492 (Bijlage, figuur 2.2), eenzelfde positieve correlatie is gevonden tussen de tijd woonachtig en stelling 2: het aantal sociale relaties in Hulst, deze correlatie is 0,814 (Bijlage, figuur 2.3). De onderlinge correlatie tussen het aantal sociale relaties en het deelnemen aan activiteiten binnen de gemeente bedraagt 0,586, dit is eveneens significant met een significantie niveau van 0,000 (Bijlage, figuur 2.4).

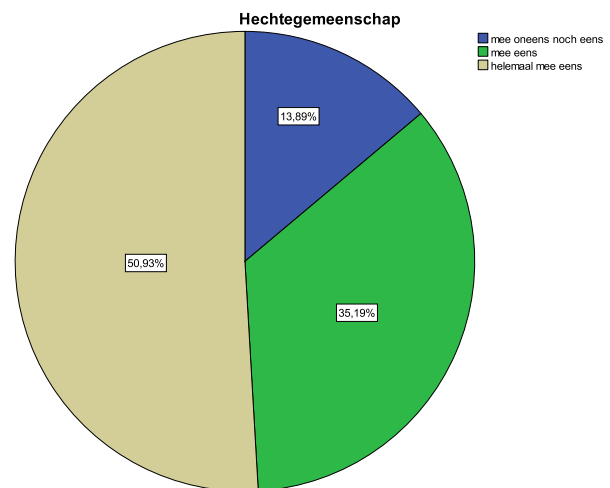
Om dit een beetje te nuanceren staat in bijlage figuur 2.5 een correlatie weergegeven tussen de leeftijd en sociale relaties in Hulst. Deze correlatie bedraagt 0,287 met een significantie niveau van 0,003. Dus naarmate je ouder bent heb je ook meer relaties in de gemeente waar je woont, dat zullen over het algemeen mensen zijn die al een langere tijd in de gemeente wonen. Zij zijn meer bekend met de omgeving en zijn inwoners en kunnen zich ook iets makkelijker bewegen binnen de gemeente. Dit sluit aan op de assumptie gemaakt bij figuur 6. Een nieuwkomer zal zelf de eerst stap moeten zetten om zich te mengen binnen de bevolking, maar kan daar niet geheel onterecht terughoudend in zijn. Maar het maakt ook wel een verschil of je geboren bent in de gemeente of er naar toe bent verhuisd. Hiervoor is een kruistabel gemaakt (Bijlage, figuur 2.6), een kruistabel tussen je thuis voelen in de gemeente en of je geboren of verhuisd bent. Hierin valt te zien dat de mensen die geboren zijn in de gemeente explicieter zijn met hun stem door te zeggen dat ze zich helemaal thuis voelen in de gemeente, 26 tegen 5. Opvallend is wel dat niemand heeft ingevuld dat hij zich helemaal niet thuis voelt in de gemeente, er heerst dan meer onverschilligheid. Dat is ook niet helemaal gek, want als je het niets vind zou je ook wel weer verhuizen. Deze mensen hebben misschien wat tijd nodig of beleven hun verdere sociale leven ergens anders. Zoals gezegd, je moet het wel wat tijd gunnen net als sociale relaties opbouwen binnen de gemeente, ook zichtbaar in bijlage figuur 2.7. Er is een duidelijke correlatie zichtbaar van 0,604 met een sterk significantie niveau van 0,000. Maar het aantal ouderen dat al jaren lang in Hulst woont kan dit wat vertekend hebben natuurlijk.

Dit zijn allemaal toetsen die de volgende hypothese onderbouwen: De gemigreerde Vlaming heeft een mindere band met Zeeuws-Vlaanderen door de betrekkelijke afstand naar de grens. Iets waar Antoine Dierikx (Persoonlijke communicatie, 1 augustus 2013) ook naar refereerde op basis van gegevens verzameld door zijn collega's.

“dat is dat ze op uitzonderingen na niet echt integreren, niet in de lokale samenleving. Vaak in België boodschappen blijven doen, kinderen blijven vaak in België naar school gaan, ze worden niet echt een belangrijk deel van de samenleving.”

Deze trend is natuurlijk pas een korte tijd terug echt gegroeid, dus is er nog niet veel tijd verstreken. Maar het is voor Vlamingen die niet erg ver over de grens verhuizen, natuurlijk erg makkelijk om hun relaties te onderhouden. Er is sprake van minder noodzaak. Dit kan hun integratie in de Zeeuws-Vlaamse samenleving wel eens belemmeren. Maar goed misschien heeft het wel een generatie of twee nodig, mocht de trend zich zo lang voort blijven zetten. Rolfo de Ruijter (persoonlijke communicatie, 9 juli 2013) onderschrijft dat ook, op een gegeven moment mensen komen mensen er toch wel achter dat ze overal brood bakken en verkopen. Wij gooien natuurlijk ook niet ons hele oude bestaan weg als we verhuizen. Het blijft een kwestie van tijd.

Uiteraard kan een nieuwkomer in de gemeente (de Vlaming) zich ook een beetje afgeschrokken voelen door de gemeente zelf. Zo kun je misschien terug zien in figuur 8. Dit taartdiagram is gebaseerd op stelling 2: *de gemeente Hulst is een hechte gemeenschap*. In het taartdiagram komt naar voren dat meer dan de helft het eens is met deze stelling. Het is wel zo dat iedereen het wel zowat eens is

Figuur 8: Taartdiagram hechte gemeenschap in Hulst

met deze stelling. Waardoor ik niet kan afleiden of mensen dit nou als positief of negatief

beoordelen. Maar het komt er wel op neer dat er een hechte gemeenschap bestaat, waar jij als outsider tussen moet zien te komen. Dat kan natuurlijk afschrikken als je net nieuwe in een gemeenschap bent, dan wacht je af en toe toch af tot hun de eerste stap zetten. Daar gaat in ieder geval tijd over heen, mensen hebben ook tijd nodig om zich los te weken van stereotypes. Hierbij kan ik wel refereren aan een verhaal wat Antoine Dierikx (persoonlijke communicatie, 1 augustus 2013) vertelde over een Vlaams stel wat in Hulst was komen wonen:

“Die jongen zei van, de eerste maanden had hij op zondag eigenlijk niets gedaan, want hij was ook aan het klussen aan zijn woning, dus hij dacht van ik doe maar niks. Hij had het idee, in Nederland wordt op zondag nooit gewerkt.”

Als je jezelf een beetje georiënteerd hebt op de gemeente Hulst, dan weet je dat Hulst een katholiek bolwerk is, dus daar kan je gewoon van alles doen op zondag. Hij was dus nog niet helemaal thuis in de Hulstse gemeenschap, in de loop van tijd toen hij met burens begon te praten kwam hij erachter dat zij ook gewoon op zondag het gras maaide. Mensen hebben dus wat tijd nodig om zich te mengen binnen de nieuwe gemeenschap. Nu is een Vlaming niet het raarste gezicht in Zeeuws-Vlaanderen, dagjesmensen en kooptoeristen zijn daarbij al eerder genoemd

Toch is aanpassing altijd een horde die genomen moet worden, een significante correlatie van 0,371 geeft aan dat mensen die Hulst een eigen cultuur geven, ook zeggen dat aanpassing is vereist. Als outsider ben jij de gene die je moet aanpassen aan de gevestigde orde. Maar dat hoeft in Hulst en de rest van het zuidelijke gedeelte van Zeeuws-Vlaanderen niet het probleem te zijn voor een Vlaming. Uit een Spearman-toets volgt een correlatie tussen de eigen cultuur van Hulst en het feit of een Belg tot zijn recht komt ja of nee. Dit is een correlatie van 0,240 met een significantieniveau van 0,012, nu is dit niet de grootste correlatie maar er schijnt wel een verband te zijn in het gedachtegoed van de respondenten. Zij zien de Hulstse cultuur als een cultuur waarin de Vlaming tot zijn recht komt. Dat moet de Vlaming natuurlijk ook zelf zo ervaren.

Vanuit mijn respondenten wordt de nabijheid van de grens ook als een rede gezien, wat de overstap voor een Belg vergemakkelijkt. In dit kader zie ik een belangrijke significante correlatie. Een relatie is gevonden tussen de stellingen 13 en 14. Zij zien de nabijheid van de grens als een rede wat de overstap voor Belgen verkleint. We praten over een correlatie van 0,375 met een significantie niveau van 0,000. Dit verband zou wel eens goed kunnen kloppen, want het is niet voor niets dat Vlamingen nog veel over de grens doen, ze kunnen er altijd op terug vallen. De stap naar het zuiden van Zeeuws-Vlaanderen, is cultuurhistorisch gezien ook niet zo heel zwaar. Niet voor niets dat veel Vlamingen dicht bij de grens gaan wonen in de door Rolfo de Ruijter (persoonlijke communicatie -07-2013) genoemde zanddorpen. Deze clustering in de buurt van meerdere Vlaamse migranten en door het wonen in een vergelijkbaar klimaat kan een 'sense of home' wellicht sneller ontwikkeld worden. Dicht bij het vertrouwde, dicht bij België, Vlaanderen.

6.3 Conclusie: tijd is een kostbare zaak

Het ontwikkelen van een gevoel van 'belonging', jezelf ergens thuis voelen en omgang met de nieuwe sociale omgeving. Het zijn alle drie processen die wat tijd nodig hebben, geef jezelf daarvoor ook de rust om alles in je op te nemen. Deelvraag 2 luidde als volgt: *In hoeverre ontwikkelt de gemigreerde Vlaming een sense of home in Zeeuws-Vlaanderen?* Ten eerste moet de kanttekening geplaatst worden dat voor de grote groep Vlamingen die onderdeel zijn van deze trend, het proces nog maar net is gestart. We kunnen eigenlijk

alleen nog maar spreken over de laatste drie à 4 jaar en of mensen in deze betrekkelijk korte tijd met de regio Zeeuws-Vlaanderen hebben ontwikkeld, dat valt te bezien.

Gedurende het hoofdstuk komt tijd veelvuldig aan bod, vooral omdat mensen gewoon meer tijd nodig hebben om zich ergens te vestigen. Jezelf vestigen is met het ondertekenen van een contract nog niet definitief, het is de eerste stap. Je komt in een nieuwe sociale omgeving terecht en je hebt even tijd nodig om daar aan te wennen. Ook het wegnemen van stereotypes is onderdeel hier van. Dan moet je jezelf gaan mengen met de bevolking en dan ga je vanzelf meer deelnemen aan activiteiten. Als je dan in een omgeving met gelijken zit, dan wordt deze stap misschien wel iets meer vergemakkelijkt. Vandaar dat er veel bij de grens geclusterd wordt, ook in de buurt van andere Vlaamse migranten.

Daar zit gelijk het gevaar, mensen blijven waarschijnlijk afhankelijk van hun relaties opgebouwd in Vlaanderen. De meeste werken immers ook nog in Vlaanderen. Dit is natuurlijk de normaalste zaak van de wereld. Iedereen wil zijn eerder opgebouwde relaties blijven onderhouden. Het is alleen zo, wanneer jij je alleen maar blijft richten op Vlaanderen, je ook geen nieuwe sociale relaties opbouwt, die je wellicht wel nodig hebt om jezelf voort te bewegen binnen de nieuwe sociale omgeving. Dus als de Vlaming totaal afhankelijk blijft van hun oude sociale omgeving in Vlaanderen, dan leveren ze ook geen bijdrage aan de samenleving in Zeeuws-Vlaanderen, behalve het aanschaffen van Huizen. Maar zoals eerder gezegd, hier moet waarschijnlijk wat meer tijd over heen gaan. Dan kunnen er relaties in Nederland opgebouwd worden en dan kun je spreken van echt transnationalisme.

7. Transnationalisme: gevoelens bij de grens

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag 3: Op welke manier legt transnationaal gedrag een druk op het hechtingsproces van een Vlaming in zijn nieuwe omgeving? Zoals in de andere delen, wordt er gestart met een inleidende foto analyse in 7.1, waarna vervolgens de Enquête resultaten in 7.2 belicht zullen worden met een tussenconclusie in paragraaf 7.3.

7.1 Observatie: tekenen van België

Zeeuws-Vlaanderen kunnen we wel zien als het voornaamste bindingsstuk tussen Nederland en België. Een langzame overgang van Nederlandse invloeden in het noorden naar Vlaamse invloeden in het zuiden. Dit maakt de regio op zichzelf al transnationaal. Zeker in de zuidelijkere delen van Zeeuws-Vlaanderen leven veel Vlamingen en Nederlanders harmonieus naast elkaar, evenals de vlaggen die hiernaast harmonieus naast elkaar wapperen. Zeeuws-Vlaanderen blijft natuurlijk een grensstreek, waardoor vervaging van de grens niet buiten het gedachtegoed ligt.

Aan beide kanten van de grens wonen immers grenstreekbewoners die sinds oudsher gemakkelijk de grens oversteken voor bijvoorbeeld een boodschap. Dat zie je bijvoorbeeld ook bij de Nederlands-Duitse grens in de nabijheid van Nijmegen, maar zeker ook in Zeeuws-Vlaanderen. Rolfo de Ruijter (persoonlijke communicatie, 09 juli 2013) van de gemeente Terneuzen is al eerder aangehaald, cultuur-historisch is het gewoon niet een dergelijk harde grens. Waarschijnlijk een van de voornaamste redenen dat een Vlaming de overstap naar Zeeuws-Vlaanderen wat makkelijker kan maken. De verscheidenheid aan Belgisch nummerborden is in Zeeuws-Vlaanderen niet meer dan normaal of het nou dagjesmensen zijn of Vlaamse bewoners die in België werken, veel auto's passeren dagelijks de grens. Hetzelfde geldt natuurlijk ook voor de Nederlandse bewoners van Zeeuw-Vlaanderen, waarvan de meerderheid ook met regelmaat de grens oversteekt.

Daarbij zie je ook enkele andere kenmerken die de nabijheid van de grens indiceren. Hiernaast staat een Vlaamse bushalte, met op de achtergrond een Nederlandse bushalte weergegeven (figuur 11). Je kunt dus met de bus de grens over, de bussen verbinden

Figuur 9: Belgische en Nederlandse vlaggen in Hulst

Figuur 10: Belgisch nummerbord in Hulst

Nederland en België. Dit is ook een vorm van transnationalisme, Vlamingen krijgen zo ook de mogelijkheid om bijvoorbeeld de bus naar het werk te nemen. De busverbinding is vast nog niet wat het moet zijn en ik denk dat verder samenwerking tussen busmaatschappijen nog een hoop kan verbeteren, maar er is een begin. Dit zijn immers eigen speculaties, verdere uitspraken moet ik ophangen aan de resultaten van het gehouden Survey.

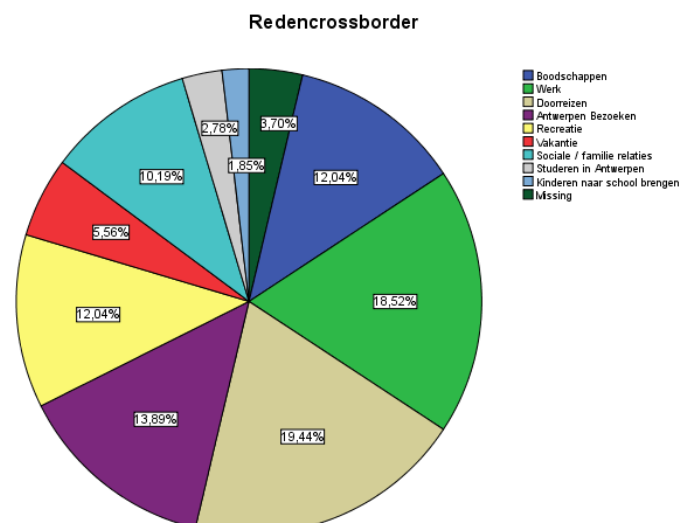
Figuur 11: Een Belgische en Nederlandse bushalte

7.2 Data: Gebruik van de grens

De enquête vragen gericht op transnationalisme zijn onder andere gebaseerd op grensoverschrijdende contacten, redenen voor een bezoek aan de andere kant van de grens en de houding ten op zichte van de grens. We beginnen met de redenen die de respondenten geven voor het oversteken van de grens. In het taartdiagram als hieronder weer gegeven, zien we een grote verscheidenheid aan redenen voor grensoverschrijdend gedrag (de respondenten zijn gevraagd om de belangrijkste reden op te geven). In een snelle blik zien we dat de

twee belangrijkste redenen, werk en doorreizen zijn. Werk is als reden niet heel verassend, gezien het aantal Vlamingen dat deel heeft genomen aan de enquête en het aandeel Nederlanders ook werkzaam in België dat ook nog is meegenomen. Dat Doorreizen zo vaak is gekozen, is voornamelijk veroorzaakt door het aantal studenten dat deel heeft genomen aan de enquête, zij moeten België door om in Breda te komen en vandaar uit verder te waaieren over heel

Nederland. Ging ik op maandagmiddag terug van Hulst naar Breda, was de bus ook volgeladen met koffers van studenten die terug naar hun kamer gingen. Andere noemenswaardige opties, zijn boodschappen doen, Antwerpen bezoeken, recreatie en familie of vrienden bezoeken. Boodschappen doen spreekt voor zichzelf, bewoners van Hulst zien toch voordeligere producten in de supermarkten van België liggen. Dit geldt overigens ook andersom, aan beide kanten van de grens zijn enkele producten goedkoper. Nogmaals de enquête is gehouden in Hulst, dus dat het bezoeken van Antwerpen hoog op het lijstje staat is niet erg gek. Je bent er immers binnen een paar tellen, dit zal voor de andere

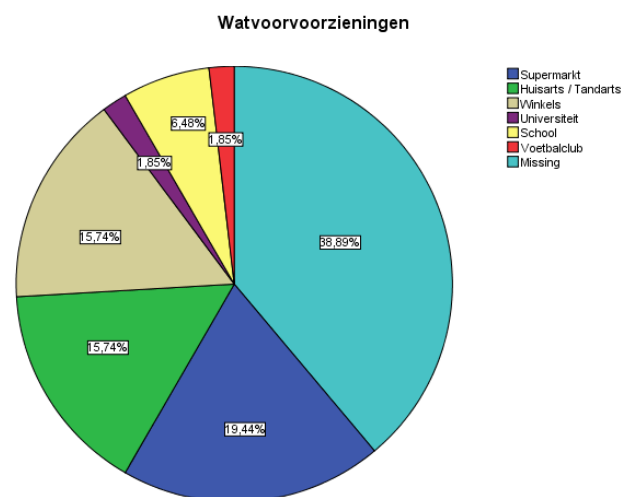
Figuur 12: Taartdiagram redenen grensoverschrijdend gedrag

gemeenten van Zeeuws-Vlaanderen wat minder gelden. Onder recreatie heb ik ook sport ingedeeld, ik zag met enige regelmaat de redenen wielrennen of gewoon fietsen voorbij komen. Als je dan toch een eind gaat fietsen, dan steek je al gauw de grens over als je richting het zuiden gaat. Als laatste nog even een kijkje naar het bezoeken van familie en vrienden. Het is een grensgebied en mensen kunnen veel heen en weer pendelen iets wat de heer de Ruijter (Persoonlijk communicatie, 09-07-2013) ook onderschrijft. Mensen gaan wel eens in België wonen en komen dan weer terug naar Nederland, daar houd je toch contacten aan over. Hetzelfde geldt natuurlijk voor Vlamingen woonachtig in Zeeuws-Vlaanderen, zij zullen regelmatig ook vrienden en familie willen bezoeken. Daarnaast zie je ook veel gemengde huwelijken tussen Vlamingen en Nederlanders in een regio als Zeeuws-Vlaanderen. Hierdoor woont er uiteraard ook familie aan beide kanten van de grens.

Een groot deel van de respondenten die de grens oversteken maken daarbij ook gebruik van voorzieningen aan de andere kant van de grens, deze zijn hiernaast in figuur 13 weergegeven. Missing mag je in dit geval lezen als niet van toepassing, deze respondenten maken geen expliciet gebruik van voorzieningen in België of denken er in ieder geval geen gebruik van te maken. Je ziet toch dat er veel gebruik wordt gemaakt van de supermarkt in België, maar ook veel van andere detailhandel, misschien een direct gevolg van Antwerpen. Daarnaast wordt er ook nog veel gebruik gemaakt van de Huisarts en Tandarts in België, dit zijn voornamelijk de Vlaamse migranten die hieraan vast houden. Geef ze daar maar eens ongelijk in, als jij bij wijze van spreken al 30 jaar bij dezelfde huisarts komt, dan ga jij die ook niet vervangen door een huisarts in Hulst als je binnen een halfuurtje bij je eigen huisarts kan zijn. Maar dit kan in de loop van tijd natuurlijk veranderen zoals de heer de Ruijter ook al aangeeft over de gedachtegang van een gemigreerde Belg:

“Ja, prima ik ben al gesetteld hier en ik zoek hier een huisarts op en ik ga hier naar de tandarts.”

Hetzelfde geldt misschien wel voor de gebruikmaking van Belgische basisscholen. Veel Vlaamse ouders doen hun kinderen nog op school in Vlaanderen, wederom vanwege de betrekkelijke afstand, zeker bij de woonkernen net boven de Nederlands-Belgische grens. Dit

Figuur 13: Taartdiagram welke voorzieningen worden gebruikt

doen Nederlandse ouders even goed, Vlaamse scholen zijn kwalitatief niet slechter, zijn goed bereikbaar en kinderen kunnen al vanaf hun 2,5^{de} levensjaar terecht. Zaken als dure kinderopvang kunnen zo vermeden worden.

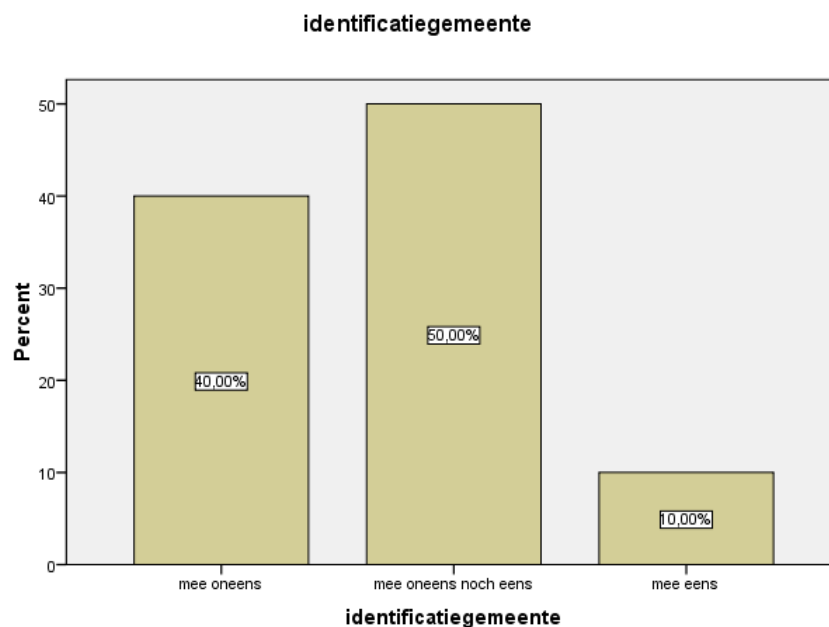
Hiermee blijft het allemaal erg beschrijvend en speculerend, voor verdere resultaten maak ik gebruik van statistische toetsen op basis van enquête vragen. De eerste groep statistische toetsen gebruikt vraag 8 van de enquête als basis: *Hoe vaak steekt U gemiddeld de Nederlands-Belgische grens over?* Binnen deze groep zullen er veel negatieve correlaties optreden, omdat vraag 8 van dagelijks naar nooit in zijn antwoordmogelijkheden loopt, dus van veel naar weinig, in tegenstelling tot de andere vragen die allemaal van weinig naar veel lopen. Dit wordt verder duidelijk in het analyseren van de statistische toetsen.

De eerste gehouden toets (bijlage, figuur 3.1) veronderstelt een verband tussen de gemiddelde oversteek en de ervaren grensstreekvoordelen. Het resultaat van de toets is een significante correlatie van $-0,378$. Zoals eerder al aangegeven hebben we te maken met een significante correlatie, wat in dit geval inhoudt dat zodra mensen meer de grens oversteken, ze ook meer voordelen ervaren van het wonen in een grensstreek en vice versa. Wat natuurlijk ook logisch klinkt. Als je vaker de grens oversteekt kom je vaker in België en maak je waarschijnlijk meer gebruik van voorzieningen aan de andere kant. Je bent meer bekend met België en zal ook meer de voordelen zien die België te bieden heeft. Hetzelfde geldt andersom, als je veel voordelen ziet, ga je ook meer gebruik maken van de mogelijkheden die geboden worden.

Een direct gevolg van regelmatig de grens oversteken is ook dat je veel in aanraking komt met personen aan de andere kant van de grens. Hiermee bouw je netwerken en relaties op, het is dan niet buiten gedachte, dat je meer contacten aan de andere kant van de grens hebt wanneer je regelmatig de grens oversteekt. Niet ongegrond zo blijkt uit de gehouden statistische toets tussen vraag 8 en stelling 12. Een significante correlatie van $-0,559$ is hierbij de uitkomst (bijlage figuur 3.2). Volgens dezelfde redenering als de voorgaande toets, blijkt dat de regelmaat waarmee je de grens oversteekt bevorderlijk is voor de sociale contacten over de grens. Heb je veel contacten over de grens, dan steek je ook vaker de grens over. Het significantie niveau van 0,000 is ook erg sterk. Mogelijke invloed is het aantal Vlamingen geweest dat deel heeft genomen aan de enquête.

Vervolgens zou je de volgende redenering kunnen maken, mensen die veel over de grens pendelen en dus schijnbaar meer contacten over de grens hebben, zullen zich minder identificeren met de gemeente, omdat ze meer andere plekken hebben waarmee ze zich identificeren. Uit een statistische toets tussen vraag 8 en stelling 5 (bijlage figuur 3.3), evenals een toets tussen stelling 12 en stelling 5 (bijlage figuur 3.4) komen de volgende resultaten. De eerste toets tussen vraag 8 en stelling 5 levert een positief verband op, wat in dit geval betekend dat naarmate je minder over de grens heen gaat, je jezelf ook meer

identificeert met de gemeente. Andersom geldt dan hetzelfde, je identificeert je minder met de gemeente als je vaker de grens oversteeft. Let daarbij wel op het woordje minder, het is niet zo dat er helemaal geen sprake is van identificatie, maar mensen die vaker de grens oversteken zijn veel meer onderhevig aan anderen contacten en invloeden. Mensen die wat minder vaak de grens oversteken gaan veel meer om met andere mensen uit de gemeente en bouwen meer op basis van de relaties in de gemeente hun bestaan op. Hun identificatie is daardoor sterker met de gemeente. Je zou kunnen zeggen hun sociale omgeving is wat minder divers. Dat zie je terug in de tweede toets tussen stelling 12 en stelling 5. Er wordt al een sterke significantie weergegeven met een niveau onder de 0,01. Daarnaast spreken we van een betrekkelijke kleine correlatie van $-,296$. Dit geeft aan dat naarmate iemand meer contacten over de grens heeft, hij of zij zich minder identificeert met de gemeente. Ter verduidelijking pak ik even de respondenten met Vlaamse nationaliteit als ijkpunt. In figuur 14 staat een staafdiagram weergegeven met daarbij de resultaten onder de Vlaamse respondenten gaande de identificatie met de gemeente.

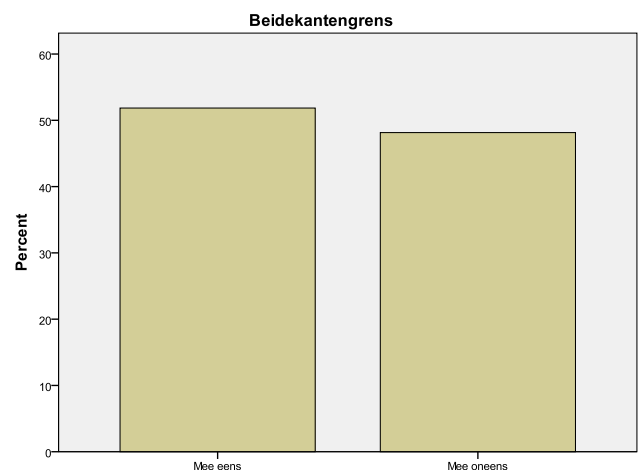
Figuur 14: Staafdiagram identificatie van Vlamingen met de gemeente

De kleine meerderheid van 50% is indifferent over hun identificatie met de gemeente, zij zullen waarschijnlijk niet roepen dat ze uit Hulst komen, waarschijnlijk eerder dat ze een Vlaming zijn. Er is ook nog eens 40% dat zegt het oneens te zijn met de stelling. Zij identificeren zich niet met de gemeente, mogelijke interveniërende factoren voor deze houding kunnen de geringe tijd woonachtig in de gemeente of de nabijheid van de Belgische grens zijn. Contacten over de grens worden zoals gebleken nou eenmaal gemakkelijk onderhouden. De toetsingsresultaten staan daardoor ook onder druk van de Vlaamse respondenten.

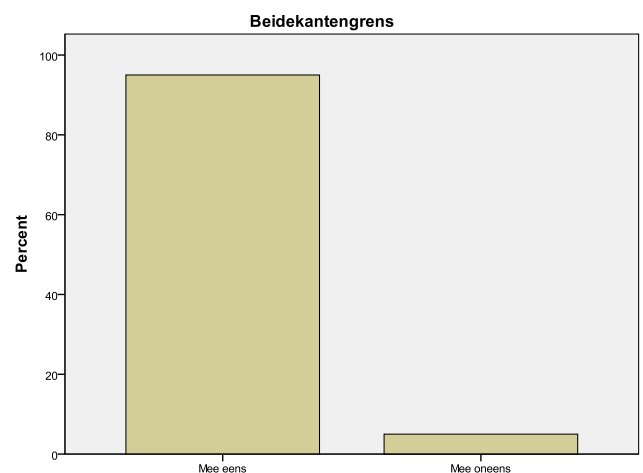
In het tweede blok staan de statistische toetsen met als basis stelling 13: *De nabijheid van de Nederlands-Belgische grens is goed zichtbaar binnen de gemeente Hulst.* Als een transnationale regio, op zijn minst het zuidelijke gedeelte, staat de grens erg centraal. Het is daarom interessant om te achterhalen hoe de bevolking de nabijheid van de grens ervaart en hoeverre die grens doorloopt in het dagelijks leven. De nabijheid van de grens is dicht gerelateerd aan Vlaamse invloeden in deze context.

In het hoofdstuk 1 en 2 is al uitbundig gesproken over de Vlaamse invloeden die inherent zijn aan Zeeuws-Vlaanderen, ook het transnationale gedrag kwam hier ten sprake. Uit toetsen blijkt, dat de respondenten denken dat een Belg hier tot zijn recht komt, omdat de grens zo nabij voelt in de regio. Tussen stelling 13 en 15, is een significante correlatie gevonden van 0,285 (bijlage figuur 3.5). Mensen gaan er wel vanuit dat een Belg hier tot zijn recht komt, maar dat komt misschien ook wel, omdat hij de grensoverschrijdende voordelen tot op zijn volst gebruikt. Een correlatie van 0,459 (Bijlage, figuur 3.6), laat zien dat mensen meer voordelen in de grens zien, wanneer ze meer contacten aan de andere kant van de grens hebben. Ze zijn waarschijnlijk meer in België aanwezig en zien daar ook het goed van in. Andersom werkt dat ook natuurlijk, de Vlamingen pakken hun voordeel van het wonen in een grensstreek. Ze kunnen alles blijven doen zoals ze het deden, maar in plaats van dat ze in Vlaanderen wonen, wonen ze in Nederland waar de huisprijzen wat lager liggen.

Ik heb de link naar transnationalisten gelegd als het over grensstreekbewoners gaat en heb daarop een heel directe stelling opgenomen binnen de enquête, dat is vraag 15: *Ik kan even goed aan beide kanten van de Nederlands Belgische grens uit de voeten.* Daar werd als volgt op gereageerd. Een kleine meerderheid van de respondenten zegt zich goed uit de voeten te kunnen maken aan beide kanten van de grens. Het is een kleine meerderheid waar ik dacht dat het wel een ruime meerderheid zou zijn. Maar er is toch een grote hoeveelheid die niet zo snel zou gaan wonen aan de overkant van de grens. Nu om de proef op de som te nemen, neem ik van

Figuur 15: Staafdiagram uit de voeten beide kanten van de grens

Figuur 16: Staafdiagram beide kanten van de grens, Vlaamse respondenten

dezelfde resultaten alleen de mensen met een Belgische nationaliteit. Het resultaat daar van is weergegeven in figuur 16. Dit zijn Vlamingen die de overstap al hebben gemaakt, 95% hiervan zegt goed uit de voeten te kunnen hier. Maar zoals gebleken is goed uit de voeten kunnen niet gelijk op gaan in de samenleving. Maar ik durf hier wel uit op te maken, dat de stap er waarschijnlijk enger uit ziet, dan dat hij in werkelijkheid is.

7.3 Conclusie: Grensoverschrijdend gedrag is niet zo moeilijk

Het oversteken van de grens is in zijn meest simpele vorm niet zo heel moeilijk, je hoeft immers maar een stap langs het bordje: welkom in België te zetten. Uiteraard kent grensoverschrijdend gedrag veel meer dimensies: cultuurhistorisch, institutioneel, rechtelijk. Dan spreken we voornamelijk over zaken die niet direct van toepassing zijn op het dagelijks leven. Transnationaal gedrag in zijn meest dagelijkse vorm stond centraal in het beantwoorden van deelvraag 3: *Op welke manier legt transnationaal gedrag een druk op het hechtingsproces van een Vlaming in zijn nieuwe omgeving?*

In de eerdere hoofdstukken is al vaker aanbod gekomen dat de Vlaming de nieuwkomer is in de regio, zij zouden misschien wel de eerste stap moeten zetten om zich te mengen binnen de bevolking. Ze worden daar niet in belemmerd, want een Vlaming is gewoon onderdeel van het dagelijkse systeem in Zeeuws-Vlaanderen. Daar moet zoals al eerder gezegd misschien wat tijd over heen. Evenals de Vlaming is ook grensoverschrijdend gedrag de normaalste zaak van de wereld. Profiteren van voordelen aan beide kanten van de grens. Juist omdat die grens zo nabij is en makkelijk over te steken, wordt de druk op de gemigreerde Vlaming minder.

Voor de Vlaming is er totaal geen noodzaak om zich volledig te integreren in de nieuwe sociale omgeving. Binnen enkele minuten staan ze bij wijze van spreken al aan de andere kant van de grens. Zo kunnen ze hun volledig sociale leven in Vlaanderen houden en alleen wonen in Zeeuws-Vlaanderen. Daar schieten de Zeeuws-Vlaamse gemeenten niet veel mee op. De leegstand wordt ingeperkt, maar de daling van het voorzieningenniveau wordt niet per direct afgeremd, omdat mensen nog gebruik blijven maken van voorzieningen in België. Nederlanders net zo goed in dit geval.

De Vlaming heeft dus geen haast om zich te hechten, omdat er geen noodzaak is. Mocht een Vlaming zich wat verder vestigen, dan zal er misschien sneller een hechtingsproces gestart worden, omdat ze meer met andere sociale relaties te maken krijgen. Gaat de Vlaming zichzelf clusteren of blijft de Vlaming hangen in zijn eerder opgebouwde sociale relaties, dan gaan ze binnen korte tijd geen grote bijdragen leveren aan de Zeeuws-Vlaamse samenleving. De tijd zal het ons leren.

8. De toekomst van Zeeuws-Vlaanderen: de rol van België en de Vlaming

In het volgende stuk wordt antwoord gegeven op de vierde deelvraag: Wat kan de Vlaamse woonconsument in de toekomst voor rol van betekenis gaan spelen in Zeeuws-Vlaanderen?

In 8.1 worden enkele statistische toetsen besproken die generaliseerbaar zijn voor de ontwikkelingen in heel Zeeuws-Vlaanderen. Vervolgens wordt in 8.2 een blik geworpen op de toekomst van Zeeuws-Vlaanderen en de rol van de Vlaming, sterker nog de rol van heel Vlaanderen daarin.

8.1 Huidige ontwikkelingen

Zoals al gezegd is Zeeuws-Vlaanderen een gebied dat te maken heeft met de twee belangrijke demografische processen kenmerken voor een krimpregio: ontgroening en vergrijzing. Het kenmerk van ontgroening is dat jongeren de regio verlaten en niet meer terug komen. Daarvoor zijn twee stellingen opgenomen in de enquête, stelling 18 en 19, deze worden beide getoetst aan leeftijd. Dat levert de volgende resultaten op, uit de toets tussen stelling 18: *Ik verwacht binnen de komende 10 jaar uit de gemeente Hulst te verhuizen* en leeftijd komt een negatieve correlatie van $-0,815$. Deze is erg sterk, zeker met een significantie niveau van $0,000$. Dit houdt in principe in dat jonge mensen op zeker de regio binnen de komende 10 jaar gaan verlaten. Nou is dit in heel Nederland niet ongebruikelijk, maar in Zeeuws-Vlaanderen hebben de jongeren bijna geen andere keuze willen ze gaan studeren. Op en neer reizen naar Zeeuws-Vlaanderen is geen optie, met het openbaar vervoer is het ook niet te doen. In andere delen blijven jongeren nog wel eens thuis wonen, maar voor Zeeuws-Vlaamse jongeren is het vaak de zaak om zo snel mogelijk weg te komen en niet meer achterom te kijken. Er is voor hun te weinig te doen, tot grote spijt van de Zeeuws-Vlaamse gemeenten.

Dat zie je terug in bijlage figuur 4.2, waarin te zien valt dat er ook een significant verband is tussen leeftijdsklasse en het ooit een keer terug verhuizen. Jongeren denken niet meer terug te keren naar de regio, de correlatie van $0,476$ onderstreept dat. Deze zelfde processen zie je terug in de correlatie tussen stelling 18 en 19 en opleidingsniveau. Hoger opgeleide vertrekken ook binnen 10 jaar weer uit de regio, en correlatie van $0,254$ probeert dat te onderstrepen (Bijlage figuur 4.3). Deze groep bestaat voor een groot deel ook uit jongeren die studeren, maar het heeft ook te maken met het feit dat hoger opgeleide veel mobieler zijn en gemakkelijker van baan wisselen. Die mobiliteit zie je ook terug in een correlatie van $-0,454$ tussen opleidingsniveau en het aantal keren dat de grens wat overgestoken (Bijlage 4.5). Dit zijn onder andere jongeren die heen en weer reizen van school naar huis, in de weekenden voornamelijk. De correlatie tussen opleidingsniveau en

terug verhuizen is -0,392 (bijlage, figuur 4.4). Wat inhoud dat iemand die hoger is opgeleid ook minder snel terug keert naar de regio. Dus je ziet dat een braindrain ook een onderdeel van de problemen is, zoals de heer Dierikx ook aangaf (persoonlijke communicatie, 1 augustus 2013). Aanbieden van voordelige stages is onder andere als oplossing genoemd.

Als het op vergrijzing aan komt dat kan ik dat niet bewijzen vanuit de verzamelde data, deze groep is niet veel groter dan andere leeftijdsklasse binnen het survey (Bijlage, figuur 1.2). Dit zijn belangrijk onderdelen van het begrip krimp. Krimp wat dingen als leegstand, sloop en dalingen van het voorzieningenniveau ten gevolgen kan hebben. Zo gaf Antoine Dierikx een voorbeeld over het basisonderwijs in de gemeente Sluis:

“Wij hadden tot vorig jaar 21 basisscholen in de gemeente en dat is een gevolg van de uitgestrektheid en de veel kernigheid van de gemeente, vorig jaar is er eentje gesloten en voor de zomervakantie, heeft een tweede de deuren dicht gedaan.”(persoonlijke communicatie, 1 augustus 2013).

Dit is een zeer ernstige zaak natuurlijk, want zo voorspelde de heer Dierikx ook dat de druk op het middelbaar onderwijs ook opgevoerd kan gaan worden. Het eiland Zeeuws-Vlaanderen blijft zo nou eenmaal bestaan, het is een uithoek van ons land en dat wordt benadrukt door de bereikbaarheid van het gebied. Dat is ook een van de grootste motors achter de demografische ontwikkelingen. De grens met Nederland is de Westerschelde, de bouw van de Westerschelde tunnel heeft de bereikbaarheid met Nederland in wezen vergroot, maar het verkleind het in principe ook weer. De tol die betaald moet worden, is voor mensen die heen en weer zouden willen pendelen niet bepaald aantrekkelijk. Natuurlijk moet de tunnel gefinancierd worden, maar je maakt in plaats van een verbinding misschien wel weer een nieuwe afsluiting. Zo geeft de heer de Ruijter ook aan:

“Weet je, daarmee benadruk je nogmaals extra de onmogelijkheden van zo’n streek mee en dat vind ik een heel slechte zaak, omdat je moet betalen om hier te komen wonen.”(persoonlijke communicatie, 09 juli 2013)

Dus mogelijkheid brengt ook onmogelijkheid met zich mee, je moet betalen om erin te komen en je moet betalen om er uit te komen. Tel daarbij het wegvignet dat de Belgische overheid wil invoeren en Zeeuws-Vlaanderen zit volledig geïsoleerd. Maar door die isolatie heb je ook geen andere keuze om van je eigen kracht uit te gaan. Beperkingen leiden op zichzelf ook weer tot focus. Die focus ligt in dit geval in het zuiden: Vlaanderen.

8.2 Opties van de demografische ontwikkelingen, functie van de Vlaming

Krimp heeft een hele negatieve lading over zich en natuurlijk als een gemeente zou mogen kiezen dan zouden ze liever geen krimp hebben. Maar als je toch last van krimp hebt doe er dan iets mee, de heer Dierikx zegt:

“nou ja krimp is eigenlijk ook een verhaal van, je moet dus gaan transformeren, maar maak er dan het beste van en probeer ook een kwaliteitsslag te maken” (persoonlijke communicatie, 01 augustus 2013)

Je kan het bijvoorbeeld goed begeleiden of zelfs benutten en jezelf als gemeente anders neerzetten en je moet het natuurlijk bagataliseren, de heer de Ruijter zegt ook:

“naarmate je roept dat je een krimpregio bent, je het allemaal zelf niet kan bolwerken, dan roep je de ellende over jezelf af”. (Persoonlijke communicatie, 09 juli 2013).

Daarbij benadrukt hij dat het niet van de een op de andere dag leegloopt. Dus je kunt er op inspelen, dus zorg niet dat je aandacht verslapt en ben het voor. Dus daarom is er ook een samenwerking zoals ‘uw nieuwe toekomst’ opgericht om mensen naar de regio te lokken. Met een negatieve binnenlandse migratiesaldo en een positief immigratiesaldo, mag het duidelijk zijn dat Zeeuws-Vlaanderen het niet echt van Nederlandse aanwas moet hebben. De focus mag dan best wat meer verschoven worden op het zuiden, de veelvuldig besproken Vlaamse woningconsument. Maar ook de Vlaamse grote steden kunnen een belangrijke toevoeging zijn.

Het zou voor Zeeuws-Vlaanderen heel welkom zijn als ze de grens een beetje zouden kunnen vervagen en meer interactie met de ‘Vlaamse Randstad’ (Antwerpen, Gent, Brugge) zouden kunnen bewerkstelligen. Daardoor profiterend van economisch stromen afgeleid uit die Vlaamse Randstad, ‘trickle down effects’ om zo maar te zeggen. Daarnaast is het promoten van onderwijs op de universiteit in Antwerpen en in Gent een goede manier om de jeugd met de regio verbonden te houden. Deze steden zijn wel bereikbaar, waardoor jongeren misschien ook geneigd zijn om het te doen of op zijn minst terug te keren na de studie.

Maar er zijn ook dingen die uit zichzelf goed lopen, in de recreatieve sector wordt veel gebouwd binnen Zeeuws-Vlaanderen langs de kust in de gemeente Sluis en ook de perkpolder in Hulst is in volle gang. Maar daar loopt het gevaar dat ze zichzelf niet voorbij moeten lopen en de peilers van ruimte en rust moeten behouden (Antoine Dierikx, persoonlijke communicatie 01 augustus 2013). Naast de woningen in recreatieve sfeer, was er ook een groeiende vraag naar de normale Zeeuws-Vlaamse huizenmarkt.

Een groeiende vraag vanuit Vlaanderen naar Zeeuws-Vlaamse huizen, vanwege de prijzen op de huizenmarkt. Daar is op dat moment op ingespeeld en er zijn verschillende campagnes gehouden om de Vlaamse woningconsument naar Zeeuws-Vlaanderen toe te lokken. Deze extra publiciteit en andere acties van de gemeente, zoals folders en informatiepakketten om de overgang te vergemakkelijken zorgde ervoor dat de afgelopen jaren de nieuwe Vlaamse aanwas redelijk gelijk op blijft. Voor de regio de taak om de Vlaming te blijven informeren over Zeeuws-Vlaamse woningmarkt en wellicht zelfs te voldoen aan de woonwensen van de Vlaming. Uiteraard is nieuwbouw minimaal tot niets in de regio.

Daar staat wel de kanttekening bij dat het maar om marginale aantallen gaat natuurlijk, daarnaast is het nog maar een trend die pas een paar jaar iets groter is geworden. Je kunt er totaal geen conclusies aan verbinden, omdat je niet weet of dat de trend zich voortzet. Daarnaast gaan ook nog steeds Zeeuws-Vlamingen bijvoorbeeld in België wonen. Daar bovenop heb je ook enkele Vlamingen, die het Amerikaanse 'flippen' toepassen. Zij kopen goedkoop een huis in Zeeuws-Vlaanderen, knappen het op en verkopen of verhuren het daarna weer voor meer geld. Dit soort zaken maken de exacte stroom ook moeilijk te achterhalen.

Wanneer je dan terug grijpt naar deelvraag 4: *Wat kan de Vlaamse woonconsument in de toekomst voor rol van betekenis gaan spelen in Zeeuws-Vlaanderen?* Dan kun je daar geen zeker antwoord op geven. De trend is nog te kortstondig om een duidelijk antwoord te formuleren. Het kan een dempend effect hebben, een oplossend effect of totaal geen effect. Je kunt het proces ook totaal niet sturen, je kunt mensen er op attent maken, maar ze maken toch zelf de keuze om te verhuizen. Het kan zo maar in een keer omslaan wanneer er bijvoorbeeld een fiscale wetgeving veranderd in Vlaanderen (Antoine Dierikx, persoonlijke communicatie, 01 augustus 2013). Demografisch kan het natuurlijk ook in een keer omslaan in Vlaanderen.

Je kan en mag de focus dus niet alleen leggen op de Vlaamse woningconsument. Het gaat hier over een kortstondige, wankele trend met wel heel veel potentie. Het is dus nog afwachten hoe dit proces zich gaat ontwikkelen in de toekomst. Voorlopig is het dan ook nog niet de oplossing, maar het kan wel een dempend effect veroorzaken mocht het zich doorzetten. Voor de Vlaamse gemeenten gaat het ook immers om marginale aantallen. Waardoor er langer naar andere oplossingen gekeken kan worden. Zeeuws-Vlaanderen kan uiteindelijk alleen maar uit gaan van zijn eigen kracht. Daarbij mag het zichzelf wel gelukkig prijzen met het Vlaamse achterland, waarbij het in de toekomst nog mogelijk kan profiteren van ontwikkelingen in de 'Vlaamse Randstad'.

9. Conclusies en Aanbevelingen

In dit laatste deel van de scriptie kijken we nog een keer terug en worden conclusies getrokken gaande het onderzoek. Ook wordt de hoofdvraag beantwoord in 9.1. In 9.2 wordt er vervolgens gereflecteerd op het onderzoek en er worden ook aanbevelingen gedaan voor toekomstig onderzoek gaande dit onderwerp.

9.1 Conclusie

Nu is het onderzoek gedaan en rest alleen nog maar het beantwoorden van de hoofdvraag die luidde als volgt:

“Op welke wijze dragen de Vlaamse invloeden in de regio Zeeuws-Vlaanderen bij aan het identiteitsvormings- en hechtingsproces van de Vlaamse woningconsument in een nieuwe sociale omgeving en in hoeverre beïnvloeden transnationale banden deze twee processen?”

Voordat we deze vraag beantwoorden laten we eerst even recapituleren. Wanneer we Zeeuws-Vlaanderen analyseren, zien we een groot uitgestrekte regio, met drie gemeenten en vele kleine kernen. Een regio die nergens aan Nederland grenst. In deze grote regio hebben we te maken met veel kernen met allemaal een eigen identiteit. Dus zeggen we de Vlaming kan met gemak aarden in Zeeuws-Vlaanderen, dan geldt dat niet voor heel Zeeuws-Vlaanderen. Uiteindelijk zal elke Vlaming wel in Nederland kunnen aarden denk ik uiteindelijk en vice versa. Je kunt wel zeggen dat de kernen langs de grens de meeste overeenkomsten vertonen met Vlaamse gebieden, niet qua esthetiek maar wel qua cultuur en historie. Zeeuws-Vlaanderen had toch bijna bij België gehoord. Een stap naar een katholieke, bourgondische kern langs de grens lijkt dan een gemakkelijker horde om te nemen voor een Vlaming, dan het wat meer calvinistisch ingestelde noordelijke gedeelte van de regio. Ook omdat mensen gelijkenissen vertonen qua mentaliteit. Let op, het blijft migreren natuurlijk. Een Vlaming maakt dan de stap naar een plek met laten we zeggen gelijkgezinden, mensen met een cultuur die dicht bij die van hun ligt en andere Vlaamse migranten die zich daar gevestigd hebben. Daarnaast blijven ze in de komende jaren nog steevast heen en weer pendelen. Redenen als werk nagelaten. Het hele sociale leven speelt zich nog af in België en er wordt niet direct getracht om nieuwe sociale relaties in Zeeuws-Vlaanderen op te bouwen. Er wordt weinig geassimileerd met de plaatselijke bevolking. Daar maken ze zichzelf een beetje outsider mee.

Nu is deze nieuwe groep Vlaamse woningconsumenten nog niet zo lang in Zeeuws-Vlaanderen en hebben ze wat meer tijd nodig. Als ze over een generatie nog steeds komen, dan liggen de rollen misschien weer heel anders. Hoewel een Vlaming nu al de normaalste

zaak in Zeeuws-Vlaanderen is (die krijg je er gewoon gratis bij om zo maar te zeggen). Een Vlaming zit in het systeem van Zeeuws-Vlaanderen geworteld. Het blijven wel transnationalisten ze verbinden Nederland en België, al kiezen ze er op dit moment wel voor om de banden met België wat meer te onderhouden. De gemeente zou daar nog wat winst op kunnen maken. Mocht de gemigreerde Vlaming zich wat meer op Zeeuws-Vlaanderen richten, dan kunnen zij zorgen dat de verbinding tussen Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen versterkt word. Hiermee dus een bijdrage leveren aan het vervagen van dat stukje grens. Dit hoeft Zeeuws-Vlaanderen op den duur geen windeieren te leggen.

Laten we dit optimisme toch maar een beetje temperen, want deze positieve ontwikkeling kan door een ingreep van de Belgische overheid, een marktmechanisme of een onvoorziene omstandigheid in een keer omslaan. Dan ben je ze weer kwijt en misschien nog wel meer mensen uit Zeeuws-Vlaanderen zelf ook. Deze groeiende vraag is een strohalm waar de regio zich op dit moment aan kan optrekken, het aantal is marginaal, maar het kan zo meer worden. Het is al fijn dat de demografische ontwikkelingen iets gedempt kunnen worden, maar helemaal oplossen dat zal niet gaan lukken. Het dempend effect geeft wel langer de tijd voor het ontwikkelen van oplossingen.

Goed nu terug naar het beantwoorden van de hoofdvraag:

“Op welke wijze dragen de Vlaamse invloeden in de regio Zeeuws-Vlaanderen bij aan het identiteitsvormings- en hechtingsproces van de Vlaamse woningconsument in een nieuwe sociale omgeving en in hoeverre beïnvloeden transnationale banden deze twee processen?”

Die Vlaamse invloeden zijn zeker in het zuiden van Zeeuws-Vlaanderen aanwezig, maar ze vormen geen voorname reden om de overstap naar Zeeuws-Vlaanderen te maken, dat blijft de Huizenmarkt. Die Vlaamse invloeden komen op het tweede plan: als we toch naar Nederland gaan dan dicht bij de grens in de buurt van de Vlaamse sfeer. Uiteindelijk speelt het sociale leven zich toch nog voor het grootste deel af in Vlaanderen en dat is ook niet gek. Als jij verhuisd kun je ook niet gelijk blanco beginnen, daar gaat wat tijd over heen en dat zal je hier in de toekomst misschien ook wel gaan zien. Het is wel zo, ben je erg verbonden aan een plek dan kun je nooit zo verbonden raken aan een andere. Dat is ook een beetje water bij de wijn doen. Mocht je jezelf in hetzelfde sociale netwerk blijven bewegen dan is je identiteit ook niet onderhevig aan veranderingen, omdat er niet veel nieuwe relaties zijn om je identiteit te beïnvloeden. De Vlamingen blijven hier zelf veel afzijdig van de Zeeuws-Vlaamse gemeenschap en dat zou misschien wel moeten veranderen. De gemeente kan profiteren als de Vlamingen op gaan in de gemeenschap en mensen in hun sociale kring ook overhalen om daar te gaan wonen. Dit zie je in kleine mate door de genoemde informatie foldertje die mede geschreven zijn door Vlaamse migranten. Misschien starten ze zelfs

bedrijfjes en dergelijke, daarbij is het ook nog afwachten hoe het Belgische wegvignet doorwerkt in Zeeuws-Vlaanderen. Veel onzekerheden en wankelheden rond deze hele trend. Als Zeeuws-Vlaanderen kun je niet te zwart wit met de Vlaamse woonconsument omgaan, maar je kan ze wel gebruiken als middel om de grens grijs te maken.

9.2 Aanbevelingen

Wat ik gemerkt heb binnen dit onderzoek is dat plannen heel moeilijk is, veel dingen die ik wilde zijn uiteindelijk niet tot uiting gekomen binnen het stuk. Ook de keuze om halverwege over te stappen van hoofdzakelijk kwalitatief onderzoek, naar hoofdzakelijk kwantitatief onderzoek heeft veel tijd gekost. Begrijp wel dat resultaten uit dit onderzoek, beperkt te generaliseren zijn. Hoe wel er een kern van waarheid in elke uitslag zit, is de survey maar gehouden in een kleine deel van de uitgestrekte regio Zeeuws-Vlaanderen. Het gebied kent veel kernen met allemaal een identiteit en dan zit er ook nog een kenbaar verschil tussen Noord-Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Zeeuws-Vlaanderen. Mocht je een representatiever steekproef willen nemen, dan zal je heel Zeeuws-Vlaanderen door moeten reizen. Ik zeg niet dat de resultaten in dergelijke mate veranderen, maar het zal wel invloed kunnen hebben.

Zoals al aangegeven staat binnen dit onderzoek ook de rol van de Vlaming centraal. Deze rol had ik explicieter kunnen gebruiken als mijn eerste plan om diepte interviews te houden met Belgische migranten doorgang had gevonden. Daar miste ik een ingang voor en als je geen ingang hebt, houd het in dergelijke onderzoeken al gauw op. Voor nu kan ik met name speculeren op resultaten, maar met behulp van interviews had ik de ervaring van de Vlaming in Zeeuws-Vlaanderen duidelijker kunnen analyseren. Dit sluit goed aan als vervolg op dit onderzoek. Nu heb ik globale dingen getoetst, die met behulp van documenten en experts kracht bij worden gezet. Maar de echte diepgang kan alleen bereikt worden door het houden van interviews met de desbetreffende Vlamingen. Resultaten uit dit onderzoek kunnen gebruikt worden als vragen binnen een volgend onderzoek. Schrijven van een onderzoek is leuk werk, maar het verwerken van data blijkt toch het moeilijkst. Let ook op dat je een casus kiest die bereikbaar is voor jezelf.

Referentielijst

- Acheraiou, A. (2011). *Questioning Hybridity, Postcolonialism and Globalization*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Bakker, M. (2010). Hulst ontdekt zijn 'unique selling point'. Geraadpleegd 22 februari op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/archief/article/detail/1012676/2010/07/21/Hulst-ontdekt-zijn-unique-selling-point.dhtml>
- Berberich, C. & Campbell, N. & Hudson, R. (2012). *Land & Identity: Theory, Memory and practice*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V.
- Bndestem. (2011). *Meer Belgen naar Zeeuws-Vlaanderen*. Geraadpleegd 17 februari op <http://www.bndestem.nl/regio/zeeland/meer-belgen-naar-zeeuws-vlaanderen-1.340603>
- Bouma, J. (2007). Belgen kopen hier goedkope paracetamol. Geraadpleegd 10 maart op <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1678235/2007/04/20/Belgen-kopen-hier-goedkope-paracetamol.dhtml>
- Duyvendak, J.W. (2011). *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Western Europe and the United States*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Herskovits, M.J. (1958) *Acculturation: the study of culture contact*. Gloucester, Mass: Peter Smith
- Knox, P.L. & Marston, S.A. (2010). *Human Geography: Places and Regions in Global Context*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Korzilius, H. (2008). *De kern van survey-onderzoek*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.
- Madsen, K. & Van Naerssen, T. (2003). Migration, identity, and belonging. *Journal of borderland*, 18, 1, p. 61-75
- McLaughlin, J. & Phillimore, P. & Richardson, D. (2011). *Contesting Recognition: Culture, Identity and Citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Moody, J. & White, D. (2003). Structural Cohesion and Embeddedness: A Hierarchical Concept of Social Groups. *American Sociological Review*, 68, 1, p. 103-127
- Moran, P. (2005). Structural vs. relational embeddedness: social capital and managerial performance. *Strategic Management journal*, 26, 12, p. 1129-1151
- Nedelandse Vereniging van Makelaars. (2012). Zeeuws-Vlaamse woningen populair bij Belgen. Geraadpleegd 14 februari op

http://www.nvm.nl/actual/oktober_2012/nvm_zeeuws_vlaamse_woningen_populair_bij_belgen.aspx

- Nederlands-Belgisch centrum. (2013). Nederbelgen. Geraadpleegd 14 februari op <http://www.grensarbeid.nl/index.php?pg=pr&id=1000010&lg=nl>
- Omroep Zeeland. (2011). Belgen makkelijker laten emigreren. Geraadpleegd 10 maart op <http://www.omroepzeeland.nl/nieuws/belgen-makkelijker-laten-emigreren#.UUg8fRdQFe8>
- Peeters-Bijlsma, M. (2005). DUITSERS IN NEDERLAND: Een onderzoek naar de verandering van de nationale identiteit van Duitse immigranten in Nederland
- Pike, A., Lagendijk, A., en Vale, M. (2000): Critical reflections on 'embeddedness' in economic geography: labour market governance in the North East region of England. In: Giunta, A., Lagendijk, A. en Pike, A. (eds.): Restructuring industry and territory: the experience of Europe's regions TSO, London (p. 59-82).
- Planbureau voor de leefomgeving. (2013). Krimp. Gevonden 25 maart 2013 op <http://www.pbl.nl/dossiers/krimp>
- Plazilla. (2013). Nederbelg of Belgelander?. Gevonden 26 maart 2013 op <http://belgiaa-voor-nederlanders.plazilla.com/wonen-in-belgiaa-is-fiscaal-interessant-voor-nederlanders>
- Provoost, B. (2013). Emigratie Belgen Zeeuws-Vlaanderen neemt spectaculaire vormen aan geraadpleegd 14 februari op http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/emigratie_belgen_zeeuws_vlaanderen_neemt_spectaculaire_vormen_aan_1_716443
- Rawls, A.W. & David, G. (2013). Accountably Other : Trust , Reciprocity and Exclusion in a Context of Situated Practice. *Human Studies*, 28, 4, p.469-497
- Rouchy, J.C. (2002). Cultural Identity and groups of belongings. *Groupe*, 29, 3, p.205-217
- Rundell, J. (2004). Strangers, Citizens and Outsiders: Otherness, Multiculturalism and the Cosmopolitan Imaginary in Mobile Societies. *Thesis Eleven*, 78, 1, p. 85-101
- Soenens, B. & Luyckx, K. (2003). Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming. *Kind en adolescent*, 24, 4, p. 122-129
- Steele, F. (1981). *The sense of place*. Boston: CBI Publishing Company, Inc.
- Stichweh, R. (1997). The Stranger - on the Sociology of the Indifference. *Thesis Eleven*, 51, 1, p. 1-16
- Van Houtum, H., & Van Naerssen, T. (2002). Bordering, Ordering and Othering. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93, 2, p.125–136.

- Vennix, J.A.M. (2010). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek*. Harlow: Pearson Education Limited
- Verschuren, P.J.M. & Doorewaard, J.A.C.M. (2007). *Het ontwerpen van onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. London: Routledge
- Young, J. (2005). On Insiders (Emic) and Outsiders (Etic): Views of Self, and Othering. *Systemic Practice and Action Research*, 18, 2, p. 151-162
- Yuval-Davis, N. (2011). *Belonging and the Politics of Belonging*. pp 20-35. In McLaughlin, J. & Phillimore, P. & Richardson, D. (2011). *Contesting Recognition: Culture, Identity and Citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- ZeeuwsVlaanderen (2013). Geniet van het beste van 2 landen!. Geraadpleegd 18 februari op <http://www.zeeuws-vlaanderen.be/het-beste>

Bijlage Scriptie

I. Enquête

Voor het schrijven van mijn bachelorthesis sociale geografie aan de Radboud universiteit, houd ik een onderzoek naar de beleving van Vlaamse invloeden binnen de gemeente Hulst. De enquête omvat een aantal vragen over het leven in de gemeente Hulst in zijn algemeen en wordt afgesloten met 20 stellingen. Gelieve naar waarheid in te vullen, alvast bedankt voor uw medewerking.

Algemene gegevens

1. Geslacht

Man Vrouw

2. Nationaliteit

Nederlands Belgisch Anders

3. Leeftijdsklasse

15 – 25 26 – 35 36 – 45 46 – 55 56 – 65 65+

4. Opleidingsniveau

Lagere school/ basisonderwijs HAVO, VWO, Gymnasium
 LBO, VBO, LTS, LHNO, VMBO HBO, HEAO, PABO, HTS
 MAVO, VMBO-t, MBO-kort Universiteit (WO)
 MBO, MTS, MEAO Geen opleiding

5. Hoe lang bent u al woonachtig in de gemeente?

<2 jaar 2 -5 jaar 5- 10 jaar 10 – 20 jaar >20 jaar

6. Bent u naar de gemeente Hulst verhuisd of bent u hier geboren?

Verhuisd Geboren (Ga door naar vraag 8)

7. Wat was voor u de belangrijkste reden om te verhuizen naar de gemeente Hulst?

.....

8. Hoe vaak steekt u gemiddeld de Nederlands-Belgische grens over?

Dagelijks Een paar keer per half jaar
 Wekelijks Een paar keer per jaar
 Maandelijks Nooit

9. Wat is uw voornaamste reden om een bezoek te brengen aan de andere kant van de grens?

.....

10. Maakt u gebruik van voorzieningen aan de andere kant van de grens?

Ja Nee

11. Zo ja, van wat voor voorzieningen maakt u gebruik?

.....

12. Zou u andere mensen aanraden om naar de gemeente Hulst te verhuizen?

Ja Nee

13. Hoe onderscheidt de gemeente Hulst zich van andere gemeenten binnen Zeeuws-Vlaanderen?

.....

14. Ik zou mezelf omschrijven als een?

Nederlander Zeeuw Anders, nl...
 Belg Hulstenaar
 Vlaming Nederbelg

15. Ik kan even goed aan beide kanten van de Nederlands-Belgische grens uit de voeten

Mee eens Mee oneens

Stellingen

Hieronder staan 20 stellingen weergegeven met de antwoordmogelijkheden van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens). Gelieve deze stellingen naar waarheid in te vullen.

1. Ik voel me thuis in de gemeente Hulst

1 2 3 4 5

2. De gemeente Hulst bestaat uit een hechte gemeenschap

1 2 3 4 5

3. Veel van mijn sociale relaties wonen in de gemeente Hulst

1 2 3 4 5

4. Ik neem deel aan activiteiten binnen de gemeente Hulst
1 2 3 4 5
5. Ik identificeer mezelf als persoon met de gemeente Hulst
1 2 3 4 5
6. De stadswallen bepalen voor een groot deel het karakter van Hulst
1 2 3 4 5
7. De stadswallen geven Hulst een gesloten karakter
1 2 3 4 5
8. De gemeente Hulst kent een eigen cultuur
1 2 3 4 5
9. Kom je in de gemeente Hulst wonen, dan is enige aanpassing wel vereist
1 2 3 4 5
10. Hulst is de meest Vlaamse gemeente van Nederland
1 2 3 4 5
11. Het wonen in een grensstreek biedt voordelen
1 2 3 4 5
12. Ik onderhoud veel contacten aan de andere kant van de grens
1 2 3 4 5
13. De nabijheid van de Nederlands-Belgische grens is goed zichtbaar binnen de gemeente Hulst
1 2 3 4 5
14. De stap van een Belgische gemeente naar de gemeente Hulst is relatief klein
1 2 3 4 5
15. Een Belg komt goed tot zijn recht binnen de gemeente Hulst
1 2 3 4 5
16. Het aantal Belgische inwoners is binnen de gemeente Hulst toegenomen
1 2 3 4 5
17. De term reserve-Belg past bij een inwoner van de gemeente Hulst
1 2 3 4 5
18. Ik verwacht binnen de komende 10 jaar weer uit de gemeente Hulst te verhuizen
1 2 3 4 5
19. Mocht ik de gemeente Hulst verlaten, dan verhuis ik wel weer een keer terug
1 2 3 4 5
20. Hulst is geen Nederland en geen België, maar een landje apart
1 2 3 4 5

Hartelijk dank voor uw medewerking

II. Statistisch Toetsen en tabellen

Figuur 1.1

Nationaliteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nederlands	88	81,5	81,5	81,5
	Belgisch	20	18,5	18,5	100,0
	Total	108	100,0	100,0	

Figuur 1.2

Leeftijdsklasse

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	15 - 25	28	25,9	25,9	25,9
	26 - 35	15	13,9	13,9	39,8
	36 - 45	28	25,9	25,9	65,7
	46 - 55	14	13,0	13,0	78,7
	56 - 65	16	14,8	14,8	93,5
	65+	7	6,5	6,5	100,0
	Total	108	100,0	100,0	

Figuur 1.3

Opleidingsniveau

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	LTS, VMBO	9	8,3	8,3	8,3
	MAVO, VMBO-t	9	8,3	8,3	16,7
	MBO, MTS	32	29,6	29,6	46,3
	Havo, VWO, Gymnasium	9	8,3	8,3	54,6
	HBO, HTS, PABO	35	32,4	32,4	87,0
	Universiteit (WO)	14	13,0	13,0	100,0
	Total	108	100,0	100,0	

Figuur 1.4

Correlations

		identificatiegemeente	Leeftijdsklasse
identificatiegemeente	Pearson Correlation	1	,606**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Leeftijdsklasse	Pearson Correlation	,606**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 1.5

Correlations

		Woonachtig	identificatiegemeente
Woonachtig	Pearson Correlation	1	,636**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
identificatiegemeente	Pearson Correlation	,636**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 1.6

Hulsteigencultuur

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mee oneens noch eens	10	9,3	9,3	9,3
	mee eens	68	63,0	63,0	72,2
	helemaal mee eens	30	27,8	27,8	100,0
Total		108	100,0	100,0	

Figuur 1.7
Correlations

		Reservebelg	Hulsteigencultuur
Reservebelg	Pearson Correlation	1	,398**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Hulsteigencultuur	Pearson Correlation	,398**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.1
Correlations

		Woonachtig	Voelmethuis
Woonachtig	Pearson Correlation	1	,512**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Voelmethuis	Pearson Correlation	,512**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.2

Correlations

		Woonachtig	Neemdeelaanactiviteiten
Woonachtig	Pearson Correlation	1	,492**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Neemdeelaanactiviteiten	Pearson Correlation	,492**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.3

		Woonachtig	Socialerelatie sinHulst
Woonachtig	Pearson Correlation	1	,814**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
SocialerelatiesinHulst	Pearson Correlation	,814**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.4

		Socialerelatiesi nHulst	Neemdeelaana ctiviteiten
SocialerelatiesinHulst	Pearson Correlation	1	,586**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Neemdeelaanactiviteiten	Pearson Correlation	,586**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.5

		Socialerelatiesi nHulst	Leeftijdsklasse
SocialerelatiesinHulst	Pearson Correlation	1	,287**
	Sig. (2-tailed)		,003
	N	108	108
Leeftijdsklasse	Pearson Correlation	,287**	1
	Sig. (2-tailed)	,003	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.6

Geboren * Voelmethuis Crosstabulation

Count

		Voelmethuis			Total
		mee oneens noch eens	mee eens	helemaal mee eens	
Geboren	Geboren	6	24	24	54
	Verhuisd	17	32	5	54
Total		23	56	29	108

Figuur 2.7

Correlations

		Socialerelaties inHulst	Voelmethuis
Socialerelaties inHulst	Pearson Correlation	1	,604**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Voelmethuis	Pearson Correlation	,604**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.8

Correlations

		Hulsteigencultuur	Aanpassingver eist
Hulsteigencultuur	Pearson Correlation	1	,371**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Aanpassingver eist	Pearson Correlation	,371**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 2.9

Correlations

		Hulsteigencultuur	Belgtotzijnrecht
Hulsteigencultuur	Pearson Correlation	1	,240*
	Sig. (2-tailed)		,012
	N	108	108
Belgtotzijnrecht	Pearson Correlation	,240*	1
	Sig. (2-tailed)	,012	
	N	108	108

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Figuur 2.10

Correlations

		Nabijheidgrenszichtbaar	OverstapBelgenklein
Nabijheidgrenszichtbaar	Pearson Correlation	1	,375**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
OverstapBelgenklein	Pearson Correlation	,375**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.1

Correlations

		Crossborder	Grenstreekvoordelen
Crossborder	Pearson Correlation	1	-,378**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Grenstreekvoordelen	Pearson Correlation	-,378**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.2

Correlations

		Crossborder	Contactencrossborder
Crossborder	Pearson Correlation	1	-,559**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Contactencrossborder	Pearson Correlation	-,559**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.3

Correlations

		Crossborder	identificatiegemeente
Crossborder	Pearson Correlation	1	,424**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
identificatiegemeente	Pearson Correlation	,424**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.4

Correlations

		Contactencrossborder	identificatiegemeente
Contactencrossborder	Pearson Correlation	1	-,296**
	Sig. (2-tailed)		,002
	N	108	108
identificatiegemeente	Pearson Correlation	-,296**	1
	Sig. (2-tailed)	,002	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.5

Correlations

		Nabijheidgrenszichtbaar	Belgotzijnrecht
Nabijheidgrenszichtbaar	Pearson Correlation	1	,285**
	Sig. (2-tailed)		,003
	N	108	108
Belgotzijnrecht	Pearson Correlation	,285**	1
	Sig. (2-tailed)	,003	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 3.6

Correlations

		Grenstreekvoordelen	Contactencrossborder
Grenstreekvoordelen	Pearson Correlation	1	,459**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Contactencrossborder	Pearson Correlation	,459**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 4.1

Correlations

		Leeftijdsklasse	Verhuizenbinnen10jaar
Leeftijdsklasse	Pearson Correlation	1	-,815**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Verhuizenbinnen10jaar	Pearson Correlation	-,815**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 4.2

Correlations

		Leeftijdsklasse	Terugverhuizen
Leeftijdsklasse	Pearson Correlation	1	,476**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Terugverhuizen	Pearson Correlation	,476**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 4.3

Correlations

		Opleidingsniveau	Verhuizenbinnen 10jaar
Opleidingsniveau	Pearson Correlation	1	,254**
	Sig. (2-tailed)		,008
	N	108	108
Verhuizenbinnen10jaar	Pearson Correlation	,254**	1
	Sig. (2-tailed)	,008	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 4.4

Correlations

		Opleidingsniveau	Terugverhuizen
Opleidingsniveau	Pearson Correlation	1	-,392**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Terugverhuizen	Pearson Correlation	-,392**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Figuur 4.5

Correlations

		Opleidingsniveau	Crossborder
Opleidingsniveau	Pearson Correlation	1	-,454**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	108	108
Crossborder	Pearson Correlation	-,454**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	108	108

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).